

Piritta Montonen
Johanna Ollikainen

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK), Varhaiskasvatuksen sosionomi
Opinnäytetyö, 2021

PERHEENJÄSENENSÄ MENETTÄNEEN PERHEEN JA LAPSEN KOHTAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

TIIVISTELMÄ

Piritta Montonen

Johanna Ollikainen

Perheenjäsenensä menettäneen perheen ja lapsen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa

Sivut 40 ja liitteet 3

Syksy 2021

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosionomi AMK

Opinnäytetyömme on tutkimuspainotteinen. Sen tarkoituksena on selvittää vanhempien kokemuksia siitä, minkälaista tukea he saivat varhaiskasvatukselta perheenjäsenen menetykseen sekä minkälaista tukea he olisivat toivoneet. Opinnäytetyömme tavoitteena on lisätä varhaiskasvattajien ymmärrystä ja rohkeutta kohdata avoimesti, tukea antavasti ja kunnioittavasti perheenjäsenensä menettänyt perhe ja lapsi.

Tutkimuskysymyksiä oli kolme. 1. Minkälaisia kokemuksia vanhemmilla on kohtaamisista varhaiskasvatuksen kanssa perheenjäsenen kuolemaan liittyen? 2. Minkälaista kohtaamista ja tukea vanhemmat toivoisivat itselleen varhaiskasvatuksen kasvattajilta perheenjäsenen kuolemaan liittyen? 3. Minkälaista kohtaamista ja tukea vanhemmat toivoisivat varhaiskasvatuksessa olevalle lapselle kasvattajilta perheenjäsenen kuolemaan liittyen?

Toteutimme laadullisen tutkimuksen verkon välityksellä puolistrukturoituna kyselyinä. Teimme Webropol-työkalulla kyselyn vanhemmille, joiden lapsi oli ollut varhaiskasvatuksen piirissä perheenjäsenen menetyksen aikoihin. Kyselyssämme oli 16 kysymystä, joista neljä oli strukturoituja valintakysymyksiä ja avoimia kysymyksiä oli kaksitoista. Kysely toteutettiin kesällä 2021. Kyselyssä oli tärkeää säilyttää vastaajien anonymiteetti, sillä aihe oli vastaajille hyvin henkilökohtainen. Analysoimme vastaukset sisällönanalyysiä käyttäen teemoittamalla.

Vastauksia kyselyyn tuli 16. Suurin osa vastaajista oli tyytyväisiä varhaiskasvatuksen tukeen. Heidän mielestään varhaiskasvatuksen tukea ja huomioida ensisijaisesti lapsi antamalla lapselle muun muassa aikaa, lohdutusta ja turvaa. Kaikki vastaajat eivät olleet tyytyväisiä saamaansa tukeen. He kokivat, että heidän surunsa ohitettiin nopeasti.

Vanhemmat toivoivat, että varhaiskasvatuksessa kohdattaisiin sureva perhe avoimesti ja kunnioittavasti. Kohtaamiseen tulisi varata riittävästi aikaa. He toivoivat, että lapsi saa näyttää surunsa ja tunteensa. Vanhempia tuettiin esimerkiksi joustamalla hoitoajoissa. Heitä lohdutti tieto siitä, että lapsi saa tarvitsemaansa tukea ja lohtua varhaiskasvatuksessa.

Asiasanat: perheenjäsenen kuolema, lapsi, vanhemmat, suru, kohtaaminen, tuki, varhaiskasvatus

ABSTRACT

Piritta Montonen

Johanna Ollikainen

Supporting family and child in early childhood education after a death of a family member

Pages 40 and appendices 3

Autumn 2021

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor of Social Services

Our thesis is research oriented. Its purpose is to find out the parents' experiences of what kind of support they received from early childhood education and care for the loss of a family member and what kind of support they would have liked. The aim of our thesis is to increase the understanding and courage of early childhood educators to meet openly, supportively and respectfully the family and child who have lost a family member.

There were three research questions. 1. What kind of experiences parents have of encounters with early childhood education and care in connection with the death of a family member? 2. What kind of encounter and support parents wish themselves from early childhood education educators in connection with a death of a family member? 3. What kind of encounter and support would parents want for a child in early childhood education and care from educators in connection with a death of a family member?

We carried out qualitative research online as a semi-structured survey. We used the Webropol tool to conduct a survey for parents whose child has been in early education and care at the time of the loss of a family member. Our survey had 16 questions, four of which were structured selection questions and there were twelve unanswered questions. The survey was carried out in summer 2021. In the survey, it was important to maintain the anonymity of the respondents, as the topic was very personal to the respondents. We analyse responses using content analysis by theme.

A total of 16 responses to the survey were received. The majority of respondents were satisfied with the support for early childhood education and care. In their opinion, early childhood education and care should primarily support and take into account the child by giving the child time, comfort and safety, among other things. Not all respondents were satisfied with the support they received. They felt that their grief was quickly ignored.

Parents hoped that early childhood education and care would meet a grieving family openly and respectfully. Sufficient time should be set aside for the encounter. They hoped the child would be allowed to show their grief and feelings. Parents were supported, for example, by flexibility in daycare hours.

They were comforted by the knowledge that the child receives the support and comfort they need in early childhood education and care.

Keywords: death, support, family, grief, early childhood, encounter

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 LÄHEISEN KUOLEMA JA SURU	5
2.1 Surukäsitteiden historiaa	5
2.2 Traumaattinen suru ja kriisi	7
2.3 Surukäsitys nykypäivänä.....	8
2.4 Läheisen ihmisen menettäneen kohtaaminen	9
2.5 Vanhemman suru ja toivoma tuki.....	11
3 LAPSEN TAPA KÄSITELLÄ KUOLEMAA JA SURUA.....	12
3.1 Lapsen käsitys kuolemasta	13
3.2 Lapsen surukokemus ja reaktiot	14
4 LAPSEN TUKEMINEN SURUSSA	15
4.1 Lapsen tunneilmaisu	15
4.2 Aikuisen läsnäolo	17
4.3 Keskustelu lapsen kanssa.....	18
4.4 Varhaiskasvatuslaissa ja -suunnitelman perusteissa sanottua	19
4.5 Surun käsittely lapsiryhmässä	20
5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET.....	21
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	22
6.1 Tutkimusympäristö ja kohderyhmä	23
6.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu.....	24
6.3 Aineiston analyysi.....	26
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	29
7.1 Perheenjäsenen menetyksestä kertominen varhaiskasvatuksessa.....	29
7.2 Varhaiskasvatukselta saatu tuki itselle ja lapselle	30
7.3 Perheen toiveiden ja elämänskatsomuksen huomioiminen	31
7.4 Vanhempien toiveita kohtaamiseen varhaiskasvatuksessa.....	32
8 TUTKIMUKSEN EETTISET NÄKÖKOHDAT JA LUOTETTAVUUS	34

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	35
9.1 Johtopäätökset.....	36
9.2 Ammatillinen kasvu	37
9.3 Pohdinta.....	38
LÄHTEET.....	41
LIITE 1. Kyselylomake	45
LIITE 2. Saatekirje vertaisryhmien ylläpitäjille	47
LIITE 3 Saatekirje vastaajille.....	48

1 JOHDANTO

Suruun ja sureviin on suhtauduttu eri aikoina eri tavalla. Nykypäivänä suru määritellään dynaamiseksi, ajassa muuttuvaksi prosessiksi. Suru nähdään monitahoisena ilmiönä, jolla on vaikutusta surevan identiteettiin, elämään ja tulevaisuuteen. (Pulkkinen, 2017, s. 57.) Surevan menetykokemukseen vaikuttavat kohtaamiset muiden ihmisten kanssa. Hyvään kohtauamiseen riittää se, että toinen ihminen on osannut toimia, puhua tai vain olla tavalla, joka on tuntunut surevasta oikealta. Nämä onnistuneet ja surevaa tukevat kohtaamiset ovat usein pieniä, ohikiitäviä hetkiä. Valitettavasti surevat kokevat usein myös huonoja kohtaamisia. Varsinkin erilaiset ohjeet ja neuvot voivat kuulostaa surevasta hyvinkin loukkaavilta. (Pulkkinen, 2017, s. 231–232.)

Varhaiskasvatuksessa työskentelevien olisi hyvä saada koulutusta ja opastusta siihen, miten he voisivat kohdata surevan perheen varhaiskasvatuksessa mahdollisimman hyvin ja tukea antavasti. Haastattelimme ennakkoon kymmentä varhaiskasvatuksen työntekijää. He pitivät aihetta tärkeänä ja he toivoivat saavansa aiheesta lisää tietoa. Opinnäytetyömme aiheeksi tuli perheenjäsenensä menettäneen perheen ja lapsen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa.

Opinnäytetyömme on tutkimuspainotteinen. Opinnäytetyömme tarkoituksena on saada tietoa siitä, minkälaista tukea ja kohtaamista perheenjäsenen menettäneet vanhemmat toivovat varhaiskasvatukselta lapselleen ja itselleen, sekä minkälaisia kokemuksia heillä on tuen saannista. Työssämme teoreettisten lähtökohtien lisäksi tärkeää oli asiakaslähtöisyys. Teimme aiheesta Webropol-kyselyn vanhemmille, joiden lapsi on ollut varhaiskasvatuksessa perheenjäsenen menetyksen aikaan.

Opinnäytetyömme tavoitteena on lisätä varhaiskasvattajien ymmärrystä ja rohkeutta kohdata avoimesti, tukevasti ja kunnioittavasti perheenjäsenen menettänyt perhe ja lapsi. Ammattilaisen kunnioittava ja tukea antava kohtaaminen voi auttaa läheisensä menettänyttä pitkällä sekä lyhyellä aikavälillä. Ammattilainen voi

toiminnallaan auttaa ja tukea surevaa raskaassa elämäntilanteessa. (Surevan kohtaaminen, i.a.)

2 LÄHEISEN KUOLEMA JA SURU

Yhteiskunnassamme eri aikakausina vallinneet suruteoriat ja -käsitteet vaikuttavat siihen, miten meillä yleisesti suhtaudutaan suruun ja sureviin. Myös eri kulttuureissa suhtaudutaan suruun eri tavalla, sillä erilaisiin elämänkatsomuksiin ja uskonnollisiin näkemyksiin peilattuna kuolema ja suru saavat vaihtelevia merkityksiä. Esimerkiksi länsimaisessa ajattelutavassa kuolemalla on lopullisempi merkitys kuin sykliseen maailmankuvaan perustuvissa näkemyksissä. (Pulkinen, 2016, s. 39.) Yhteiskunnassamme surua on usein määritetty ja tarkasteltu surutyön ja suruprosessin kautta. Suruun on usein myös yhdistetty traumaattinen kriisi ja erilaisia vaiheteorioita. Nämä näkemykset ovat vaikuttaneet siihen, miten meillä kohdataan ja tuetaan perheenjäsenen menettänyt perhe surussa.

2.1 Surukäsitteiden historiaa

Tulkintoja kuolemansurusta on esitetty jo 1600-luvun puolivälissä. Suru nähtiin silloin kohtalokkaana ilmiönä, joka saattoi tehdä ihmisen hulluksi tai johtaa surevan kuolemaan. 1800-luvun romantiikan ajassa ylempien luokkien suremisessa näkyivät sosiaaliset säännöt ja muodollisuudet. Ihmissuhteet nähtiin arvokkaina ja henkisyttä vaalittiin. Läheisen kuolema oli merkittävä tapahtuma, joka herätti voimakkaita tunteita. Läheisen kuollessa ei kiirehditty katkaisemaan yhteyttä vainajaan. Suru nähtiin elinikäisenä ilmiönä, josta ei tarvinnutkaan päästä eroon. (Pulkinen, 2017, s. 37–38.) 1900-luvulla vallinneen surukäsityksen mukaan onnistunut sureminen edellytti, että sureva irrottautui kuolleesta ja menneisyydestä. Puhuttiin ratkaisemattomasta surusta, jossa surevan kiintyminen jatkui kuolleen. (Pojjula, 2002, s. 31–32.)

Freudin mukaan surutyö oli prosessi, jonka tarkoituksena oli irrottautua kiintymyksen tunteista kuolleeseen. Surutyötä tekevän tuli pohtia tämän ihmissuhteen merkitystä, jotta hän pystyi ymmärtämään menetyksensä todelliseksi. Surutyö oli suoritettu vasta, kun tunnesiteet oli katkaistu kokonaan ja kiintymyksen tunteet oli suunnattu uuteen kohteeseen. Tämä Freudin surutyön teoria muuttui kuitenkin myöhemmin, todennäköisesti hänen omakohtaisten menetyksiensä myötä. Myöhemmin Freud kirjoitti, että kenties surutyö onkin luonteeltaan loppumatonta työtä. Akateemiseen maailmaan jäi kuitenkin vallitsemaan käsitys surusta mielen ponnistuksena, jonka tarkoituksena oli päästä eroon surusta ja tunteista menetettyyn läheiseen. (Pulkkinen, 2017, s. 40, s. 42.)

Suruun sovellettuja vaiheteorioita alkoi syntyä 1940-luvulla. Vaiheteorioiden varsinainen vaikutus alkoi näkyä vahvemmin 1970-luvulla. Vaiheteoriat perustuvat käsitykseen, jossa suru etenee erilaisten vaiheiden kautta kohti päämäärää, kuten surun hyväksymiseen tai siitä paranemiseen. Näistä teorioista yksi tunnettu ja paljon käytetty on Kübler-Rossin vuonna 1969 esittämä viisivaiheinen teoria. Siinä kuvataan surun etenevän kieltämisen, vihan, neuvottelemisen, masennuksen ja hyväksymisen vaiheiden kautta. Alun perin nämä vaiheet eivät kuitenkaan kuvanneet läheisen kuolemaan liittyvää surua. Teoria perustui parantumattomasti sairaiden potilaiden haastatteluun siitä, miten he suhtautuivat omaan lähestyvään kuolemaansa. Nämä kaksi asiaa ovat täysin erilaiset, mutta tästä huolimatta teoriaa on sovellettu surun ymmärtämiseen hyvin laajasti. Tämän teorian vaikutus on nähtävillä vieläkin 2000-luvun tutkimuksissa ja surevien ammatillisessa kohtaamisessa. Erilaisten vaiheteorioiden mukaan menetys on elettävä läpi ja vaiheiden läpikäymisen myötä ihminen itse muuttuu. Tämän myötä ihminen voi hyväksyä menetyksen jälkeisen todellisuuden ja lopulta sopeutua siihen. (Pulkkinen, 2017, s. 44, s. 46.)

Yhteiskunnan kiireinen, tehokas ja suorittamiseen suuntaava elämäntyyli on suosinut ajatusta, että surun voi välttää eikä sitä ole pakko kohdata. Surun välttämisen on uskottu olevan myös edellytys terveyden säilymiselle. Tehokkuuteen ja nopeuteen pyrkivässä elämäntyyliässä ei ole ollut aikaa pysähtymiselle. Surulle on voinut olla vaikea löytää tilaa, jonka tähden surua on myös vältelty, kielletty ja padottu sisälle. (Pojjula, 2002, s. 35.)

2.2 Traumaattinen suru ja kriisi

Traumaattiselle surulle tyypillisiä tuntemuksia ovat muun muassa voimakkaat ja tuskalliset muistot kuolleesta ja se, että tapahtunutta on vaikea käsittää todeksi. Elämä tuntuu merkityksettömältä ja ihminen kokee, että osa hänestä itsestäänkin on kuollut. Toisinaan taas tunnereaktioiden puute viestittää traumaattisesta surusta. Traumaattinen suru voi johtaa masennukseen. Traumaattisesta surusta kärsivän on hyvä saada puhua tapahtuneesta yhä uudelleen, sillä puhuminen voi auttaa häntä ymmärtämään tapahtunut todeksi. Traumaattisesta surusta kärsivän on ensin työstettävä traumaattista tapahtumaa ennen kuin hänen varsinainen surutyönsä voi alkaa. Surutyön kautta ihminen voi sopeutua muuttuneeseen ympäristöön sekä löytää lohduttavia muistoja kuolleesta ihmisestä. Vähitellen tapahtuma ei enää ole koko ajan mielessä. (Mieli, i.a.)

Traumaattinen kriisi on yhdistetty usein kuolemansuruun. Traumaattinen kriisi syntyy yhtäkkiisestä ja ennakoimattomasta ulkoisesta tapahtumasta. Se on tilanne tai tapahtuma, jonka käsittelyyn ihmisen voimavarat ja selviytymiskeinot eivät riitä, ja hän kokee tilanteen kestäättömän vaikeaksi. (Poijula, 2016, s. 29.) Traumaattisen kriisin voi laukaista läheisen yllättävä kuolema tai muu henkilökohtainen menetys, johon ei voi valmistautua tai vaikuttaa omalla toiminnallaan (Hämäläinen ym., 2017, s. 232).

Traumaattisen kriisin nähdään etenevän tiettyjen vaiheiden läpi. Traumaattisen kriisin ensimmäinen vaihe on muutaman vuorokauden kestävä sokkivaihe, jonka tarkoituksena on suojata mieltä. Seuraavana tulee reaktiovaihe, joka kestää muutamasta päivästä muutamaan kuukauteen. Reaktiovaiheen aikana ihminen tulee tietoiseksi siitä, mitä on tapahtunut ja miten tapahtuma on vaikuttanut hänen elämänsä. Kolmantena vaiheena on työstämis- ja käsittelyvaihe, jonka aikana ihminen työstää pelkojaan, luopuu entisestä ja alkaa sopeutumaan tapahtuneeseen. Tämä vaihe kestää yleensä kuukausista vuoteen. Viimeisenä tulee uudelleen suuntautumisen vaihe, jolloin ahdistavat kokemukset eivät enää estä

ihmisen elämää, ja elämään löytyy uusia kiinnostuksen kohteita. Tämä vaihe kestää 1–2-vuotta ja jatkuu koko elämän ajan. (Hämäläinen ym., 2017, s. 232.)

2.3 Surukäsitys nykypäivänä

Viime vuosikymmeninä monet tutkijat ovat alkaneet puhumaan surusta menetyskokemuksena. Tällöin surua ei nähdä sairautena tai muuna häiriötilana, josta pitäisi päästä mahdollisimman nopeasti eroon. Nykykäsityksen mukaan suru ei etene niinkään vaiheissa. Kaikki surevat eivät käy läpi tuskallista suruprosessia tai päädy surussaan johonkin selkeään päätepisteeseen. Nyky-ymmärryksen mukaan vaiheteorioiden käyttö surun yhteydessä ei ole tarpeellista. Vaiheteoriat yksinkertaistavat liikaa surun kulkua ja niissä suru näyttäytyy jonkinlaisena projektina, jota pitäisi aktiivisesti työstää. Nykykäsityksen mukaan surun tehtävänä ei ole katkaista tunnesidettä kuolleeseen, vaan sureva voi etsiä uusia tapoja kiintymissuhteen jatkamiseen. Raskaiden tunteiden lisäksi suruun voi kuulua myös positiivisia kokemuksia, kuten kiitollisuutta ja iloa. Vaiheteorioissa ei nähdä ihmisen yksilöllistä merkitystä ja kokemusta surusta. Yleisesti onkin hyödyllisempää puhua surusta pitkällä ja lyhyellä aikavälillä, kuin varsinaisista surunvaiheista. (Itkonen, 2020, s. 14–15.)

Surun olemuksesta ei olla vielä kukaan päästy yksimielisyyteen. 1990-luvulla syntyi uusi surukäsitys. Se pohjautuu romantiikan ajalta tuttuun ajatukseen siitä, ettei surevan tarvitse irrottautua siteistä läheiseen kuolleeseen. Tämä käsitys pyrkii myös laajentamaan kuvaa surun sosiaalisesta ja kulttuurisesta merkityksestä. Surun olemukseen vaikuttaa se, kenet on menetetty ja missä menetys on koettu. Toisen samoihin aikoihin kehitetyn kaksoisprosessimallin mukaan surevat kohtaavat arjessaan vuoroin menetykseen ja vuoroin toipumiseen liittyviä stressitekijöitä. Tämän mukaan suru ei etene suoraviivaisesti, vaan suru on välillä voimallisempaa ja välillä enemmän taka-alalla. Tämänkin mallin mukaan suru nähdään etenevänä ja tavoitteellisena työnä. Menetykseen suuntautunut suru tähtää kiintymyssuhteen katkeamiseen, kun taas toipumiseen suuntautuneen surun tavoitteena voidaan nähdä surusta itsestään irrottautuminen. (Pulkkinen, 2017, s. 51–52.)

Surua ei nykyään pidetä sairautena, se voi kuitenkin merkittävästi heikentää muun muassa jaksamista ja kykyä selviytyä arjesta. Suru voi myös sairastuttaa ihmisen. Suruun liittyy monenlaisia tunteita, ja se jättää surevaan jälkensä. Se on yksilöllinen ja kokonaisvaltainen prosessi, joka kytkeytyy surevan identiteettiin. Sureva joutuu rakentamaan uudelleen hänen elämäänsä ja tulevaisuuteensa liittyviä tarkoituksia ja merkityksiä. Suru on kuitenkin luonnollinen osa elämää. Sitä ei tulisi kiirehtiä ja kahlita ajallisesti, sosiaalisesti, emotionaalisesti tai millään muullakaan tavoin. Surun on hyvä antaa edetä omalla painollaan, jotta se lopulta sulautuu osaksi surevan kokonaiselämäntarinaa. (Itkonen, 2020, s. 16.)

2000-luvun surututkimuksessa puhutaan resilienssistä eli psyykkisestä palautumiskyvystä. Resilienssillä tarkoitetaan sitä, että yksilöllisen palautumiskyvyn ansiosta ihminen sopeutuu vähitellen muuttuneeseen elämäntilanteeseensa. Resilienssiä vahvistaa se, jos ihminen näkee elämänsä merkityksellisenä ja kokee voivansa vaikuttaa ympärillä tapahtuviin asioihin. Tärkeitä tekijöitä on myös hyvä itsetunto, sosiaalinen tuki sekä kyky positiivisiin tunteisiin ja nauruun. (Itkonen, 2020, s. 15–16.)

2.4 Läheisen ihmisen menettäneen kohtaaminen

Kohtaaminen on keskeinen asia ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Hyvä kohtaaminen luo yhteyden ja herättää perusluottamusta. Epäonnistunut kohtaaminen taas jättää etäisyyden tunteen ja luo epäluottamusta. Näin kohtaamisella voidaan rakentaa tai rikkoa. Jokainen eri ihmisten välinen kohtaaminen on erilainen. Hyvään kohtamiseen tarvitaan kauniin katseen tai ystävällisen eleen lisäksi kuulemistä, näkemistä ja toisen ihmisen nähdyksi tulemistä. Parhaimmillaan kohtamisessa heijastuu elämän ja ihmisyyden arvostaminen. Tärkeää on myös avoin ja totuudenmukainen asenne elämää kohtaan sekä nähtyjen tarinoiden merkityksellisyyden ymmärtäminen. Hyvä kohtaaminen mahdollistuu muun muassa myötätunnon ja myötäelämisen kautta. Arvostava, vahvistava ja hyvä kohtaaminen on taito, jota voi oppia. (Mattila, 2011, s. 15–17.)

Ammattilaisen taidot kohdata sureva vahvistuvat, kun hänen ymmärryksensä ja tietonsa surusta kasvavat. Hänen ei tule odottaa surevan nopeaa toimintakyvyn palautumista, vaan surevalle tulisi antaa aikaa ja tilaa purkaa pahaa oloaan ja heikkouttaan. Auttamisessa tulisi huomioida surevan omat toiveet ja tarpeet. Tärkeintä on, että sureva itse kokisi elämänsä merkitykselliseksi. Ammattilaisen tulisi pohtia omia tunteitaan ja omaa suru- ja kuolemasuhdettaan. Kun huolehtii itsestään ja omasta hyvästä olostaan, niin silloin myös toisten auttaminen on helpompaa. (Surevan kohtaaminen, i.a.)

Ammattilaisen tulisi kohdata sureva yksilönä, ja kysyä surevalta minkälaista apua ja tukea hän kaipaa. Samalla on hyvä selvittää surevan tukiverkostoa. Ammattilaisen tulisi kuunnella surevaa ja osoittaa hänelle myötätuntoa. Läsnäolollaan ammattilainen viestittää surevalle välittämistä eikä kohtaamisessa saa näkyä kiire. Surevalle tulisi puhua selkeästi ja ymmärrettävästi. Ammattilainen ei saa pienentää surua neuvomalla tai tekemällä omia tulkintojaan toisen surusta. Surevan surua tulisi kunnioittaa sekä on muistettava, että hänellä on oikeus surunsa tilanteesta riippumatta. Ammattilaisen tulisi varmistaa, että sureva saa tarvitsemaansa apua ja tukea myös jatkossa ja eikä hän jää surunsa kanssa yksin. (Surevan kohtaaminen, i.a.)

Surun yhteydessä puhutaan usein selviytymisestä, sopeutumisesta ja toipumisesta. Näiden sanojen käyttäminen voi loukata surevaa, sillä esimerkiksi lapsensa menettänyt vanhempi voi kokea, ettei hän koskaan tule selviytymään lapsensa menettämisestä. (Itkonen, 2020, s. 16.) Ohjeiden ja neuvojen antamista surevalle tulisi välttää. Ohjeiden antamisella tarkoitetaan usein hyvää, mutta ne voivat kuulostaa surevasta negatiivisilta ja loukata häntä. Sureva ei halua kuulla ulkopuolisten ihmisten mielipiteitä ja selityksiä surevan henkilökohtaisesta kokemuksesta. Negatiivisessa kohtaamisessa sureva voi kokea tulleensa vältellyksi sanallisesti tai kehollisesti. Kehollinen välttely tarkoittaa sitä, että toinen välttää kohtaamasta surevan esimerkiksi vaihtamalla kadun puolta hänet nähdessään. Etäällä pysyttelystä surevalle voi tulla tunne, että toinen kuvittelee surun tarttuvaksi taudiksi tai hän on haluton eläytymään surevan kokemukseen. (Pulkkinen, 2017, s. 232–233.)

Surevan kohtaaminen voi tuntua ammattilaisesta vaikealta, jos hän ei ymmärrä surua. Toisen läheisen kuolemasta kuuleminen voi järkyttää kuulijaa niin, ettei hän halua ajatella tai eläytyä siihen. Tällöin kuulija voi suojella itseään välttelemällä ahdistavalle asialle altistumista. Tämänlainen ammattilaisen etäisyys saattaa viestittää surevalle välinpitämättömyyttä. Surevan menetys voi myös herättää kuulijassa halun auttaa, jolloin auttamisessa saattaa unohtua se tosiasia, ettei kuolemaa voida parantaa eikä surevan kokemaa tuskaa voida pienentää. Surevan kohtaamiseen tarvitaan kiireetöntä aikaa. Organisaatioiden resurssit voivat olla niukat, jolloin kiireetön ja empaattinen kohtaaminen ei toteudu. (Surevan kohtaaminen, i.a.)

2.5 Vanhemman suru ja toivoma tuki

Sureva vanhempi voi joutua jäämään sairauslomalle. Vanhemmalla voi ajantaju häilyä, ja hän voi maata sängyssä päivien ajan. Hän ei välttämättä kykene huolehtimaan kodinhoidollisista tehtävistä, sekä syömisen ja nukkumisen kanssa saattaa olla ongelmia. Vanhempi voi kokea, ettei elämä enää tunnu elämisen arvoiselta. (Wender, 2012, s. 1–2.) Vanhempien oma suru voi viedä heidän voimavarojaan niin, ettei heidän voimavaransa riitä tukemaan lasta surussaan. Siksi muut aikuiset, kuten päiväkodin kasvattajat voivat olla tärkeässä roolissa lapsen tukemisessa. (Mattila, 2011, s. 105.)

Surututkimuksissa on havaittu tuen positiivinen vaikutus terveyteen. Tuen saaminen auttaa vanhempia selviytymään surukokemuksestaan. Sosiaalinen ja ammattimainen tuki usein täydentävät toisiaan. Sosiaalisen tuen antajalla on usein henkilökohtainen suhde surijaan, he ovat usein perheenjäseniä tai omaisia. Sosiaaliselle tuelle on ominaista tuen antamisen vastavuoroisuus. Ammattimaisen tuen antaja on taas ammattilainen, yhteisö tai järjestö. (Manninen ym., 2017, s. 122.)

Suru on yksilöllinen kokemus, joka tarvitsee aikaa ja tilaa. Surevat vanhemmat eivät välttämättä selviä ilman toisten ihmisten tukea. He voivat saada tukea sosiaalisesta verkostostaan, erilaisista yhteisöistä tai ammattilaisilta. Ammattilaisten

tuella on usein suuri merkitys. Vanhempien tukemisessa avainasemassa on ammattilaisten empaattinen asenne, kuuntelu ja koko perheen huomioiminen. Ammatilaisen tulee kiinnittää huomiota sanalliseen sekä sanattomaan viestintään. (Itkonen, 2017.)

Mannisen ym. (2017) tutkimuksessa ilmeni, että surevat vanhemmat toivovat empaattisuutta, hienotunteista kohtaamista ja kiinnostuksen osoittamista heidän sekä koko perheen hyvinvointia kohtaan. Vanhemmat toivoivat, että heihin otetaan yhteyttä, heidän kuulumisiaan kysellään ja heidän luonaan vierailaan. Empaattisuuden osoittaminen tarkoittaa myötäelämistä, kuuntelemista ja ymmärryksen osoittamista. Vanhemmat kaipaavat lohdutusta ja vierellä olemista. Hienotunteinen kohtaaminen on luontevaa kohtaamista, joka kunnioittaa perhettä ja kuollutta läheistä. Surun keskellä vanhemmat kaipaavat usein konkreettista tukea ja apua arkeen, kuten lastenhoitoon, ruokahuoltoon ja kodin siivoukseen. Vanhemmat toivovat lapsilleen tukea surun käsittelyyn sekä lasten kuuntelemiseen ja ajan antamiseen. (Manninen ym., 2017, s. 126.)

3 LAPSEN TAPA KÄSITELLÄ KUOLEMAA JA SURUA

Perheenjäsenen kuolema voi olla lapselle traumaattinen kokemus, joka järkyttää hänen turvallisuuden tunnettaan. Lapselle vaikein menetys on vanhemman kuolema, joka tarkoittaa pysyvää muutosta lapsen loppuelämään. Perheenjäsenen kuolema järkyttää perheen tasapainoa ja muuttaa perheenjäsenten rooleja. Lapsen oma ja tuttu perhe häviää, sillä perheenjäsenet eivät ole menetyksen jälkeen samanlaisia kuin ennen. (Hiltunen & Tiainen, 2017, s. 49–50.)

Sureva lapsi on hyvin haavoittuva. Hän voi tuntea itsensä avuttomaksi ja pelkää ettei enää koskaan palaa ennalleen. Pelko muiden läheisten menettämisestä voi kasvaa. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2019.) Lapsen kykyyn ymmärtää kuolemaa ja käsitellä surua vaikuttavat hänen ajattelun kehityksen keskeneräisyys

sekä tiedon ja elämänkokemuksen puute. Lapsi käy samaa asiaa useaan kertaan läpi hänen kasvaessaan ja kehittyessään. Abstrakti ajattelukyky saavutetaan noin 11–12-vuotiaana, jolloin lapsi voi ymmärtää kuoleman merkityksen samalla tavalla kuin aikuiset. (Poijula, 2016, s. 98.)

3.1 Lapsen käsitys kuolemasta

Se miten lapsi ymmärtää ja kokee kuoleman, riippuu hänen kehitystasostaan. Lapsen ajattelun ja kielenkehityksen myötä, myös hänen kuolemakäsityksensä muuttuu. Tunteita voi käsitellä uudella tavalla, kun kielenkehityksen myötä lapsi oppii kuvaamaan tuntemuksiaan myös sanoin. Pienten lasten on vaikea ymmärtää sanoja: ”ei koskaan” ja ”aina”. Tämä voi osaltaan vaikuttaa siihen, että lapsen on vaikea ymmärtää kuoleman pysyvyyttä. Lapsi ei ymmärrä kuoleman lopullisuutta ja peruuttamattomuutta, niin hän ei välttämättä reagoi voimakkaasti kuollessaan kuolemasta. (Erkko & Ohraluoma, 2007, s. 6.)

Pienten lasten mielestä kuolema on väliaikaista ja osittaista, esimerkiksi 2–5-vuotiaat lapset voivat ajatella äidin vain nukkuvan vähän aikaa ja sitten palaavan. Lasten käsityksen mukaan kuolema ei koske kaikkia ihmisiä eikä varsinkaan heitä itseään. Lasten on vaikea ymmärtää, että kaikki kuolevat. He uskovat, että kuoleman voi välttää. 5–9-vuotiaat lapset alkavat ymmärtämään kuoleman lopullisuutta ja universaalisuutta. He myös ymmärtävät kuolleiden ja elävien eroja, kuten etteivät kuolleet voi liikkua, tuntea, kuulla, nähdä, haistaa tai puhua. (Hiltunen, 2016, s. 79.) Lasten maagisen ajattelutavan vuoksi lapsi voi kokea aiheuttaneensa kuoleman esimerkiksi toivomalla sitä joskus vihan hetkellä. Lapsen mielikuvissa kuolema voi olla myös pelottava henkilöahamo kuten viikatemies, joka voi tulla hakemaan häntä. (Poijula, 2016, s. 100.)

Lapselle tulisi kertoa asioista niiden oikeilla nimillä, sillä hän ajattelee asioista konkreettisesti. Jos kuolemasta puhutaan kielikuvilla, kuten ”nukkui pois” tai ”lähti pois”, niin lapselle voi muodostua vääränlainen mielikuva kuolemasta. Tällöin lapsi voi alkaa pelkäämään esimerkiksi nukkumista, sillä hän yhdistää

nukkumisen kuolemaan. Lapsen mielikuvitus voi tehdä hänen olostaan pahemman, kuin tieto todellisista tapahtumista. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2019.)

3.2 Lapsen surukokemus ja reaktiot

Suru on tärkeä reaktio menetyksen kohdatessa. Aivan pienikin lapsi osaa surra, vaikka hän ei vielä ymmärrä kuoleman lopullista merkitystä. Lapset aistivat läheisten ihmisten ikävän ja surun. Lapsen reagointiin vaikuttaa myös se, miten vanhemmat selviytyvät omasta surustaan, vastataanko lapsen kysymyksiin sekä kerrotaanko lapselle rehellisesti ja totuudenmukaisesti kuolemasta. Kun aikuinen vastaanottaa lapsen surun ja lohduttaa, niin lapsen turvallisuudentunne kasvaa ja hän kokee olevansa tärkeä. (Hiltunen & Tiainen, 2017, s. 50.) Lapsen surukokemukseen vaikuttaa se, kuka lapsen läheisistä on kuollut ja minkälainen suhde heidän välillään on ollut. Miten tässä suhteessa on välittynyt rakkaus ja välittäminen, ja miten lapsen tarpeet ovat suhteessa täytyneet. (Kärkkäinen, 2020, s. 90.)

Pojjulan mukaan lapselle riittää usein kriisistä tietona se, että siinä on alku, keskikohta ja loppu. Alkuvaiheessa on sokki ja reagointivaihe, jolloin lapsi voi reagoida voimakkaasti, hän voi lamaantua tai hän voi jatkaa toimintaansa niin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Sokin väistyttyä mieli alkaa tekemään traumatyötä ja reaktiot alkavat näkyä asteittain. Traumaattiset tapahtumat palaavat mieleen muistoina, unina ja mielikuvina. Kun lapsi yrittää sulattaa tietoa, niin tapahtumaan liittyvät muistot ja tunteet nousevat pintaan. Hän voi kokea uudelleen muun muassa vihaa, pelkoa ja avuttomuutta sekä tiedostaa oman haavoittuvaisuutensa. Nämä tunnereaktiot voivat olla lapselle pelottavia. Kriisin vaiheiden reaktioissa on yhtäläisyyksiä, vaikka jokainen ihminen reagoi kriisiin omalla tavallaan. Lasten reaktiot poikkeavat aikuisten reaktioista, sillä lasten kehitysvaihe ja elämänkokemus rajoittavat heidän reaktioitaan. (Pojjula, 2016, s. 29–30, s. 32.)

Aikuisten suru on yleensä kokonaisvaltaisempaa kuin lasten suru, lasten suru näkyy usein jaksottaisesti. Lapsi saattaa leikkiä normaalisti, mutta yhtäkkiä surun tunne nousee mieleen ja lapsi vetäytyy itseensä. Surun ja yksinäisyydentunne

saattavat kestää hetken ja leikki jatkuu sen jälkeen normaalisti. Lapsen keinoja käsitellä kuolemaa ja menetystä ovat muun muassa mielikuvitustarinat, kuolema- ja mielikuvitusleikit, kuolemaan liittyvät piirustukset, laulaminen ja tanssiminen. Lapsi voi muistella kuollutta henkilöä ja keräillä itselleen hänestä muistoesineitä. Lapsella on usein tarve kysellä ja keskustella kuolemaan liittyvistä asioista. (Hiltunen & Tiainen, 2017, s. 53–54.)

Lapsen saadessa tiedon läheisensä kuolemasta hänen reaktionsa voivat olla hyvin moninaisia. Hän voi saada voimakkaita tunnereaktioita tai reaktiot voivat puuttua kokonaan. Yleisimpiä reaktioita ovat sokki, apatia, puhumattomuus, epäusko sekä asian vahva protestointi. Suurimmalla osalla 2–8-vuotiaista lapsista ilmaantuu muutaman viikon kuluessa käyttäytymishäiriöitä. Tämän jälkeen surun käsittely näkyy usein surullisuutena, itkuisuutena, ärsyyntymisenä, unihäiriöinä, ruokahaluttomuutena sekä vetäytyneisyytenä. (Hiltunen & Tiainen 2017, s. 51–52.)

4 LAPSEN TUKEMINEN SURUSSA

Suru vaikuttaa lapseen, vaikka hän ei puhuisi surustaan ja hän vaikuttaisi reippaalta. Surun aiheuttama tunnekuorma vie lapsen voimavaroja ja vaikuttaa hänen selviytymiseensä varsinkin haastavissa elämäntilanteissa. (Mattila, 2011, s.105.) Läheisen ihmisen kuolema voi luoda kotiin raskaan tunnelman. Jokainen perheenjäsen kipuilee omaa suruaan, jolloin lapsi joutuu käsittelemään samanaikaisesti omaa menetyksentunnettaan ja sopeutumaan perheen muuttuneeseen arkeen. Tämä voi hämmentää lasta paljon. (Kärkkäinen, 2020, s. 90.)

4.1 Lapsen tunneilmaisu

Pienten lasten on vaikea kestää suruntunteita. He välttävät surun aiheuttamaa kipua, joka voi näyttäytyä ulospäin surullisuuden puuttumiselta. Aikuiset voivat

virheellisesti ajatella, että menetys ei vaikuttanut lapseen. Aikuisen tulee kuunnella ja havainnoida lasta ja hänen leikkiään. Havainnoinnin avulla aikuinen voi selvittää, miten lapsi ymmärtää kuoleman. (Poijula, 2016, s. 103.)

Aikuiset voivat tukea lapsen tunneilmaisua sanoittamalla lapselle vaikeita tunteita, sekä rohkaisemalla lasta näyttämään voimakkaitakin tunteitaan. Aikuisen on hyvä havainnoida lasta ja hänen kokemusmaailmaansa, jotta hän voi hellävaraisesti oikoa lapsen virheellisiä käsityksiä liittyen kuolemaan. Lapsen kanssa keskusteltaessa asiat pikkuhiljaa asettuvat realistisiin raameihin ja suhteutuvat oikein. Syyllisyysnäkökulmaa tulee tuoda aktiivisesti keskusteluun. Lapselle tulee kertoa, että lapsen toiminta tai sanat eivät millään lailla voineet vaikuttaa läheisen kuolemaan. (Kärkkäinen, 2020, s. 91.)

Surevan lapsen mielialat voivat vaihdella ilman ulkoista syytä lapsen kaivatessa tai ajatellessa menetettyä läheistään. Lapsi voi ilmentää suruaan ja ristiriitaisia tunteitaan väkivaltaisuudella ja aggressiolla toisia lapsia tai aikuisia kohtaan. Lasta ei pidä rangaista surustaan, vaan lasta tulee ohjata ja rohkaista ilmaisemaan tunteitaan turvallisemmalla tavalla. Lapsen surureaktiot ja surun ilmaiseminen muuttuvat lapsen kasvaessa ja kehittyessä. (Poijula, 2016, s. 121–122.)

Aikuisen ei tarvitse piilottaa omaa suruaan lapselta. Surulle tulee antaa aikaa. Aikuisen tulisi pyrkiä kohtaamaan lapsen suru ja ottamaan lapsen tunteet vastaan. Jos aikuinen ei pysty kohtaamaan ja tukemaan lasta surussaan, niin lapsi voi alkaa käyttämään defensesseja eli mielen puolustuskeinoja surun hallintaan. Tällöin lapsi voi alkaa välttelemään surua ja hän voi kieltää ikävät tapahtumat. Lapsi voi myös varoa tuomasta tunteitaan esiin suojellakseen aikuisen tunnereaktioita. Lapsen oireilu voi ilmetä keskittymisvaikeutena, ylivilkkautena, unettomuutena tai uneliaisuutena. Mikäli lapsi ei käsittele suruaan, niin hänen surunsa voi patoutua. Tämä voi aiheuttaa lapselle myöhemmin fyysisiä tai henkisiä sairauksia. (Hiltunen & Tiainen, 2017, s. 50.)

Jatkuva sureminen ei sovi lapsille, vaan heillä tulee olla myös oikeus iloon. Lapsilla on oma aika surulle sekä ilolle. Lapsen voi olla vaikea tunnistaa ja nimetä kokemiaan erilaisia tunteita, kuten surullisuutta, vihaa, turhautumista,

yksinäisyyttä tai pelkoa. Aikuisen tulee auttaa lasta hyväksymään nämä kaikki tunteensa, sekä auttaa lasta hallitsemaan niitä. Aikuisen tulee seurata lapsen käyttäytymisessä näkyviä surun reaktioita, ja vastata niihin läheisyydellä, lohdutuksella ja myötäelämisellä. (Poijula, 2016, s. 117–118.)

4.2 Aikuisen läsnäolo

Surun keskellä lapsi tarvitsee turvallisen aikuisen läsnäoloa. Pienikin lapsi aistii ihmisten kokeman surun ja ikävän. Lapsi kaipaa syliä ja lohdutusta. Hän tarvitsee aikuista tukemaan ja auttamaan häntä vaikeiden tunteidensa käsittelyssä. Lapsen nähden saa surra ja puhua kuolemasta. Lapsen suru jää huomioimatta, jos lapsi suljetaan tapahtumien ulkopuolelle. Lapsi tarvitsee aikaa surullisille hetkille ja kuolleen läheisen muistelemiselle. Surun keskellä on tärkeää pyrkiä pitämään lapsen arki mahdollisimman muuttumattomana. Normaalit rutiinit helpottavat lasta surusta toipumiseen. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2019.)

Lapsen selviytymisen kannalta on tärkeää palata arkirutiinien pariin mahdollisimman pian. Vanhempien olisi hyvä kertoa tapahtuneesta lapsen päivähoidon, jotta siellä kasvattajat osaisivat tukea lasta. Näin lapsi voi käydä päivän aikana turvallisesti tapahtumia läpi leikin, toiminnan ja keskustelun kautta. (Poijula, 2016, s. 127–128.) On tärkeää huomioida lapsen yksilölliset tarpeet ja sopia perheen kanssa, miten saadaan lapsen arkirutiinit säilytettyä. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tiedottaa kaikkia lapsen kanssa työskenteleviä kuolemantapauksesta, jotta lasta voitaisiin tukea mahdollisimman hyvin. (Uittomäki ym. 2011, s. 23.)

Traumaattisessa tilanteessa lapsi voi taantua ja tarvita aikuisen jatkuvaa läsnäoloa. Lapselle on tärkeää, että aikuinen on vierellä ja hyväksyy tämän taantumisvaiheen. Lapsi tarvitsee aikuisen läheisyyttä, jotta hänen turvallisuudenkokemuksensa pääsee jälleen vahvistumaan. Suruprosessi kestää kokonaisuudessaan useita vuosia. Lapsi tarvitsee pitkään aikuisen tukea surun käsittelyyn ja negatiivisista tunteistaan pois pääsemiseen sekä turvallisuuden tunteen uudelleen kokemiseen. (Hiltunen & Tiainen, 2017, s. 51, s. 53.)

4.3 Keskustelu lapsen kanssa

Kuolemasta puhuminen on monelle aikuiselle vaikeaa, siksi olisikin hyvä ennen keskustelua käsitellä omaa suhtautumistaan kuolemaan ja suruun. Aikuisen epävarmuus keskustelussa voi lisätä lapsen kokemaa turvattomuudentunnetta. Ilmiönä kuolema koskettaa meistä jokaista jossakin elämänvaiheessa. Ammatikseen kasvattavan aikuisen tulee huomioida, ettei hän loukkaa perheen katsomuksellista taustaa eikä tuo omia näkemyksiään ja uskomuksiaan liikaa esille. Kuoleman jälkeisistä asioista kannattaa pyrkiä puhumaan mahdollisimman neutraalilla tavalla. Lapselle voi kertoa, että ihmiset uskovat eri tavoin siihen, mitä kuoleman jälkeen tapahtuu. (McDonald, 2018.)

Lapsi voi esittää kuolemasta myös hengellisiä tai uskonnollisia kysymyksiä. Aikuisen tulee kunnioittaa lapsen kysymyksiä, vaikka hänellä ei olisikaan niihin vastauksia. Vastausta ei tarvitse olla valmiina jokaiseen kysymykseen, niitä voidaan myös lapsen kanssa yhdessä etsiä. Kasvattajalla ja lapsen perheellä voi olla erilainen elämänkatsomus, jolloin kasvattajan tulee kunnioittaa perheen uskonnollista tai ei-uskonnollista katsomusta. Lapsen perheen uskonto voi olla kasvattajalle vieras. Kasvattaja voi tällöin kertoa vanhemmille lapsen esittämät kysymykset, jotta vanhemmat voivat keskustella kotona lapsen kanssa häntä mietityttäviä asioista. Lapsen kanssa keskusteltaessa tärkeintä on, että lapsella on turvallinen olo. Hänelle tulee luoda keskusteluissa toivoa, rohkeutta ja mielekkyyttä elämää kohtaan. (Mattila, 2011, s. 110–110.) Usein lapsen oloa helpottaa jo se, että lapsi saa puhua kuolemasta ja siihen liittyvistä asioista. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2019).

Aikuisen tulee auttaa lasta puhumaan ikävästä ja lohduttaa lasta silloin, kun hänellä on vaikeaa. Lapsen tulee saada kokea, että aikuinen jaksaa ja kestää kuunnella hänen suruaan. Aika keskustelulle tulee valita lapsilähtöisesti. Aikuisen ei pidä kaunistella tai salata asioita, mutta hänen tulee kuitenkin huomioida lapsen sietokyky. Samoihin kysymyksiin joutuu usein vastaamaan monta kertaa. (Pojula, 2016, s. 127–128.)

4.4 Varhaiskasvatuslaissa ja -suunnitelman perusteissa sanottua

Varhaiskasvatuslaissa puhutaan varhaiskasvatuksen tavoitteista. Tavoitteena on muun muassa jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukainen kokonaisvaltainen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Lapsen yksilöllisen tuen tarpeen ilmettyä tulee hänelle järjestää varhaiskasvatuksessa tarkoituksenmukaista tukea monialaisessa yhteistyössä. Varhaiskasvatuksen tulee toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi. Varhaiskasvatuksen tulee tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä. Kaikilla lapsilla tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, jonka tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on lisätä ymmärrystä ja kunnioitusta yleistä kulttuuriperinnettä sekä jokaisen omaa kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa kohtaan. (L 540/2018.)

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda perusta elinikäiselle oppimiselle. Pedagogisen toiminnan perustana on lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018), puhutaan vanhempien ja huoltajien välisestä yhteistyöstä. Varhaiskasvatuksen ja huoltajien yhteistyön tavoitteena on edistää lapsen terveellistä ja turvallista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatuksen ja huoltajien välinen luottamus, tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä. Yhteistyössä tulee huomioida perheiden moninaisuus, lapsen yksilölliset tarpeet sekä vanhemmuuteen ja huoltajuuteen liittyvät kysymykset. Vanhemmille kerrotaan lapsen päivittäisistä tapahtumista ja kokemuksista. Huoltajien ja kasvattajien välisten keskusteluiden ja havaintojen pohjalta tuetaan ja turvataan lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. (Opetushallitus, 2018, s. 19, s. 34.)

Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, jolloin siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen ja varhaiskasvatuksen aikana ovat

mahdollisimman sujuvia. Lapsen oikeuksiin kuuluu saada tietoa, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita. Varhaiskasvatuksessa tuetaan eettisen ajattelun kehitystä pohtimalla lasten kanssa erilaisia lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä, jotka voivat liittyä muun muassa oikeudenmukaisuuteen, pelkoon, suruun ja iloon. Eettisiä kysymyksiä käsitellään niin, että lapset voivat tuntea olonsa koko ajan turvalliseksi ja hyväksytyksi. Katsomuskasvatuksessa tutustutaan ensisijaisesti lapsiryhmässä läsnä oleviin uskontoihin ja muihin katsomuksiin sekä niiden rinnalla uskonnottomuuteen. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä erilaisia katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuurisen ja katsomuksellisen identiteetin kehittymistä. Lasten kanssa pohditaan heitä askarruttavia asioita sekä annetaan tilaa ihmettelylle. Katsomuskasvatus toteutetaan yhdessä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. (Opetushallitus, 2018, s. 20–21, s. 44–45.)

4.5 Surun käsittely lapsiryhmässä

Vanhempien olisi hyvä ilmoittaa perheessä tapahtuneesta kuoleman tapauksesta varhaiskasvatukseen ennen kuin lapsi palaa hoitoon. Tällöin perhe voi sopia yhdessä kasvattajien kanssa muun muassa siitä, mitä ja miten asioista kerrotaan lapsen kavereille ja heidän perheilleen. Vastuu asian kertomisesta perheen toivomalla tavalla on aina aikuisella. Sovitusti kasvattaja voi myös kertoa ryhmälle siitä, miten suru voi vaikuttaa kyseiseen lapseen ja miten lapsi on toivonut muiden lasten suhtautuvan häneen. (Uittomäki ym., 2011, s. 23.)

Varhaiskasvatusryhmissä tulee sopia lasten kanssa yhdessä ryhmän säännöt ja toimintatavat. Nämä auttavat luomaan turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Kun ilmapiiri on turvallinen, niin lasten on mahdollista ja sallittua näyttää erilaisia tunteita. Ryhmän aikuiset auttavat lapsia ilmaisemaan tunteitaan ja opettavat itsesäätelytaitoja. (Opetushallitus, 2018, s. 33.)

Ryhmässä toimiminen luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan

ristiriitatilanteita rakentavasti. (Opetushallitus, 2018, s. 25.) Lapsen itsetuntemuksen, itsearvostuksen ja itseluottamuksen edistäminen luovat pohjan tunne- ja turvataitokasvatukselle. Lapset voivat tutustua itseensä, omiin mieltymyksiinsä, tarpeisiinsa ja vahvuuksiinsa. Yhdessä opetellaan tunteiden tunnistamista, nimeämistä ja ilmaisemista. Kaikenlaiset tunteet ovat sallittuja, mutta on myös tärkeää oppia säätelemään tunteitaan. Aikuisten malli ja kannustus tunteista puhumiseen auttaa lasta omien tunteiden tunnistamisessa ja nimeämisessä. Tunnetaidot ja niiden säätely vahvistuvat vuorovaikutuksessa toisten kanssa. (Lajunen, 2019, s. 28.)

Tunteiden käsittelystä on tehty lastenkirjallisuutta ja tunnetaitokortteja. Varhaiskasvatuksessa tämänlaista materiaalia voi hyödyntää lasten tunnetaitojen kehittämisessä ja omien tunteiden hallinnassa. Kirjojen avulla erilaisia tunteita voidaan tarkastella rauhassa etäisyyden päästä. (McDonald, 2018.) Kirjoissa voi olla myös valmiina ohjeita siitä, miten teoksen avulla voidaan käsitellä tunteita. Kasvattajan on hyvä tutustua kirjoihin etukäteen, jotta hän voi arvioida niiden sopivuuden juuri kyseiselle lapsiryhmälle. Tunteita voi käsitellä myös toiminnallisesti erilaisten tunnetaitokorttien avulla. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan tunteita ja harjoitellaan, kuinka tunnekuohussa toimitaan. (Nyström, i.a.) Lasten vanhempia on hyvä tiedottaa tehdyistä tunnetaitoharjoituksista, sillä ne voivat herättää ajatuksia ja puhuttaa lasta vielä myöhemminkin.

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli saada tietoa siitä, minkälaista tukea ja kohtaamista perheenjäsenensä menettäneet vanhemmat toivovat varhaiskasvatukselta lapselleen ja itselleen sekä minkälaisia kokemuksia heillä on tuen saamisesta. Tavoitteenamme on lisätä varhaiskasvattajien ymmärrystä ja rohkeutta kohdata avoimesti ja kunnioittavasti surun keskellä oleva perhe ja lapsi. Toivomme, että tämän opinnäytetyön avulla yhä useampi perhe kokisi saavansa

myönteistä ja voimaannuttavaa tukea surun keskelle. Varhaiskasvatuksella voi olla tärkeä rooli perheen arjen tukemisessa heidän surunsa aikana. Hyödynnämme opinnäytetyöstämme saamaamme tietoa omassa varhaiskasvatuksen sosionomin työssä. Olemme sopineet, että kerromme opinnäytetyömme tuloksista erään suuren vantaalaisen varhaiskasvatusyksikön henkilökunnalle sekä muillekin ammattilaisille, jotka ovat kiinnostuneita aiheesta.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Minkälaisia kokemuksia vanhemmilla on kohtaamisista varhaiskasvatuksen kanssa perheenjäsenen kuolemaan liittyen?
2. Minkälaista kohtaamista ja tukea vanhemmat toivoisivat itselleen varhaiskasvatuksen kasvattajilta perheenjäsenen kuolemaan liittyen?
3. Minkälaista kohtaamista ja tukea vanhemmat toivoisivat varhaiskasvatuksessa olevalle lapselle kasvattajilta perheenjäsenen kuolemaan liittyen?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Kun halutaan tietää mitä ihminen ajattelee, niin sitä on hyvä kysyä ihmiseltä itseltään (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 84). Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan ilmiötä tai tapahtumaa. Onkin tärkeää, että kysely toteutetaan henkilöille, joilla on aiheesta kokemusta ja tietoa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 98.) Laadullisen tutkimuksen keskeisenä ominaispiirteenä voidaan pitää sitä, että se perustuu ihmisten subjektiivisten kokemusten ja näkemysten tarkasteluun. Laadullista tutkimusta tehdessä on muistettava se, että kaikki ihmiset kokevat asioita eri lailla ja ajattelevat niistä eri tavoin. (Juuti & Puusa, 2020, s. 59–60.)

6.1 Tutkimusympäristö ja kohderyhmä

Kysely kohdennettiin läheisensä menetyksen kokeneiden vertaistukiryhmiin. Taivoitimme vastaajia, joilla on omakohtaista kokemusta aiheesta ja näin ollen vastaajat toimivat kokemusasiantuntijoina. Kysely julkaistiin kolmessa suljetussa Facebookin läheisensä menettäneiden vertaistukiryhmässä sekä yhdessä avoimessa ryhmässä. Suljetuissa vertaistukiryhmissä jäseniä oli 308, 457 ja 762, ja avoimen ryhmän jäsenmäärä oli 2200. On kuitenkin huomioitava, että samoja ihmisiä voi kuulua näihin kaikkiin vertaistukiryhmiin. Julkaisimme kyselyn myös omilla Facebook-sivuillamme. Asiantuntijahaastatteluista saadaan kokemus- ja faktatietoja tutkittavasta aiheesta. (Alastalo & Åkerman, 2011, s. 389–390).

Emme tarvinneet tutkimuslupaa, joten lähetimme kesäkuun 2021 alussa saatekirjeen (Liite 2. Saatekirje vertaisryhmien ylläpitäjille) neljään Facebookin läheisensä menettäneiden vertaistukiryhmään. Julkaisimme kesäkuun lopussa Webropol-kyselymme sekä saatekirjeemme näissä ryhmissä (Liite 3. Saatekirje vastaajille). Heinäkuussa julkaisimme kyselyn myös omilla Facebook-sivuillamme, koska toivoimme vielä lisää vastauksia. Ajoitimme kyselymme hiukan eri aikoihin eri vertaistukiryhmiin. Kyselyssä ilmoitimme, kuinka kauan kysely on auki ja kuinka kauan siihen on mahdollista vastata. Aloitimme viikon vastausajalla, jonka jälkeen jatkoimme vastausaikaa vielä kahdella viikolla. Suljimme kyselyn 4.8.2021. Kyselyyn osallistujille vastaaminen on helpompaa, kun vastaaminen ei ole sidottu kellonaikaan tai tiettyyn paikkaan. Kyselyn lopussa vastaaja antaa luvan käyttää vastauksiaan tutkimuksessa lähettämällä ne kyselyn tekijälle. (Hyvärinen, 2017, s. 32.)

Saatekirjeen avulla luodaan luottamusta vastaajaa kohtaan. Tämän perusteella vastaaja on motivoitunut vastaamaan tai jättää vastaamatta kyselyyn. (Vehkalahti, 2019, s. 47–48.) Saatekirjeessä kerroimme vastaajille kyselyn tarkoituksesta ja mihin kyselyn vastauksia käytämme. Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista ja anonyymiä. Vastaaja voi halutessaan jättää vastaamatta tai vastata vain osaan kysymyksistä. Vastaajalla täytyy olla tunne, että vastaamattomuuskin on hyväksyttyä. (Hyvärinen, 2017, s. 32.) Kysymyksissä pyrimme huomioimaan erilaiset katsomukset ja kulttuurit, sekä niiden vaikutukset vastauksiin.

Perheenjäsenen menettäneen tukemisessa on tärkeää huomioida surevan kulttuuri ja katsomus, sillä toisen normaali ei välttämättä ole sitä toiselle (Gijzen ym. 2016, s. 2).

Kyselyymme osallistui yhteensä 16 henkilöä. Kyselymme sisälsi 16 kysymystä. Strukturoituja valintakysymyksiä oli neljä ja avoimia kysymyksiä oli kaksitoista. Kyselyssä ei ollut ollenkaan pakollisia kysymyksiä, vaan vastaajat pystyivät valitsemaan mihin kysymykseen halusivat vastata. Yhteen kysymykseen vastasivat kaikki kyselyyn osallistuneet $N=16$, vähiten vastauksia $n=9$ tuli kahteen kysymykseen. Kysyimme taustatietoja vähän, jotta vastaajien yksityisyydensuoja ja anonymiteetti säilyy. Keskityimme kysymyksissä kartoittamaan vastaajien kokemuksia varhaiskasvatuksen suhtautumisesta surevaan perheeseen. Emme pitäneet tarpeellisena muun muassa kerätä tietoa siitä, kuka tai miten perheenjäsen on kuollut. Kyselymme avoimiin kysymyksiin vastattiin monisanaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa olennaista on tutkijan kyky tulkita tapauksia ja niiden laatua, ei niinkään vastausten määrä (Puusa & Juuti, 2020, s. 85). Vastaukset voivat olla hyvinkin moniulotteisia, koska kyselyyn osallistuneet ovat eri ikäisiä, heidän kokemuksestaan on kulunut eri aika tai he edustavat esimerkiksi useita eri kulttuureja. (Vehkalahti, 2019, s. 18–19).

6.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu

Opinnäytetyömme aihe tuli meidän omasta kokemuksestamme ja kiinnostuksestamme aiheita kohtaan. Aloitimme opinnäytetyöprosessin helmikuussa 2021 tutustumalla teoreettisiin lähtökohtiin. Kartoitimme samalla mahdollisia yhteistyötapoja. Aiheemme osoittautui niin marginaaliseksi ja rajatuksi, että emme löytäneet sopivaa yhteistyökumppania. Näistä yhteydenotoista saimme kuitenkin hyviä vinkkejä työskentelyyn sekä teoreettisten lähtökohtien etsintään. Ennen kyselyn tekemistä ja aineiston keruuta tutustuimme laajasti aiheen teoreettisiin lähtökohtiin. Perehdyimme kuolemaan, surua, läheisensä menettämistä ja kohtaamista käsittelevään kirjallisuuteen. Teoreettisten lähtökohtien pohjalta pystyimme rajaamaan aiheen ja nostamaan esiin aiheen kannalta tärkeät kysymykset.

Perehdyimme myös tutkimusta, aineiston keruuta ja analyysia käsittelevään kirjallisuuteen.

Laadullisessa tutkimuksessa käytetään tutkimusaineiston keruumenetelmänä eniten erilaisia haastatteluja. Menetelmä valitaan tutkimuksen tavoitteiden ja asetettujen tutkimuskysymyksiin mukaan. (Puusa, 2020, s. 103–104.) Laadullisen kyselyhaastattelun tavoitteena on tulkita haastateltavien kertomuksia, näkemyksiä ja kokemuksia (Leinonen ym., 2017, s. 88–89). Kyselyn valmistelussa kiinnitetään huomiota sen loogisesti etenevään rakenteeseen ja kyselyn kohtuulliseen pituuteen. Kielenkäytön tulee olla selkeää ja täsmällistä. Tavoitteena on saada ohjeistuksen mukaisia vastauksia kysymyksiin. Kyselyssä voi olla erilaisia kysymystyyppejä, kuten monivalinta-, avo- tai sekamuotoisia kysymyksiä. Kyselyn voi toteuttaa kasvokkain tai teknologiavälitteisesti. (Leinonen, 2017, s. 91.) Kysely toteutetaan vaiheittain. Ennen varsinaisen kyselyn toteuttamista kysely testataan, jonka perusteella kysymyksiä voidaan vielä muokata. Kun tutkimuskysymyksiin sopiva kohderyhmä on mietitty ja löytynyt, niin voidaan alkaa toteuttamaan varsinaista kyselyä. (Leinonen ym. 2017, s. 88.)

Aiheen arkaluontoisuuden ja henkilökohtaisuuden vuoksi, emme testanneet kyselyä varsinaisella kohderyhmällä. Kyselyä suunniteltaessa ja kysymyksiä hahmoteltaessa tulee huomioida ihmisen haavoittuvuus. Sen huomioiminen kuuluu osana tutkijan ammattitaitoon. (Luomanen & Nikander, 2017, s. 288–291.) Testasimme tekemäämme kyselyä kahdeksalle varhaiskasvatuksen ammattilaiselle. Pyysimme heitä kiinnittämään huomiota kyselyn ymmärrettävyyteen, selkeyteen, johdonmukaisuuteen ja asiasisältöön. Saimme heiltä hyvää palautetta, tärkeitä huomioita sekä rakentavia tarkennus- ja muutosehdotuksia. Analysoimme ja pohdimme palautetta sekä teimme vielä muutoksia kyselyyn. (Liite 1. Läheisensä menettäneiden vanhempien kokemuksia varhaiskasvatuksen kohtaamisesta ja tuesta.)

Opinnäytetyömme on tutkimuspainotteinen. Kysymyksiä laadittaessa tulee ensin hahmottaa, mitä halutaan selvittää ja miksi. Sen jälkeen voi valita sopivimman aineistonkeruumenetelmän. (Leinonen ym. 2017, s. 89.) Aineistonkeruumenetelmänä käytimme puolistrukturoitua kyselyä, jotta vastaajien yksityisyys säilyi ja

pystyimme takaamaan heidän anonyymiutensa. Puolistrukturoidussa kyselyssä on mahdollisuus saada vastauksista esiin asioita, joita kysymyksiä luodessa ei ole tullut tutkijan mieleen (Puusa, 2020, s. 111). Toteutimme kyselyn Webropol-työkalun avulla. Webropol-kysely on helppo toteuttaa verkon välityksellä. Webropol-työkalun avulla pystyimme hyödyntämään myös kyselyn tuloksista tehtyä raporttia vastausten analysoimisessa. (Webropol, i.a.) Kun raporttiin lisätään vastaajien sitaatteja, niin lukija voi seurata päättelyketjun etenemistä ja näin tutkimuksen luotettavuus vahvistuu (Aaltio & Puusa, 2020, s. 184).

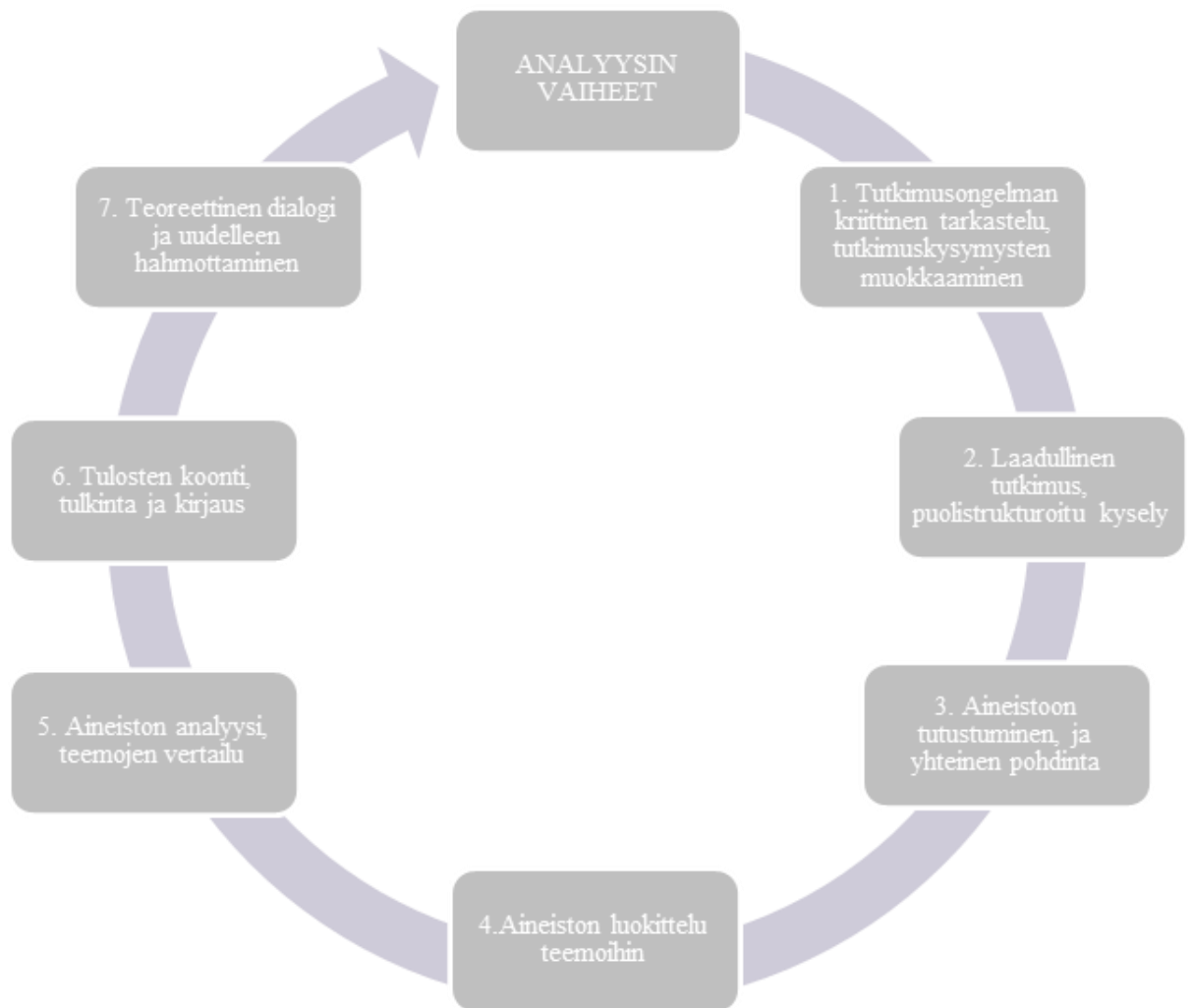
6.3 Aineiston analyysi

Laadullisessa analyysissä on kiinnitettävä huomiota ihmisten välisiin eroihin. Jokainen yksilö on erilainen ja eroja on helppo havaita. Laadullisessa analyysissä on mietittävä erottelun tekemistä ja tyypittelyä varovaisesti, jotta saadaan havaintojen joukko suppeaksi. (Alasuutari, 2011, s. 43.) Laadulliseen tutkimukseen voidaan liittää kaksi vaihetta, havaintojen pelkistäminen ja arvoituksen ratkaiseminen. Ensimmäisessä vaiheessa määritellään muuttujat ja koodit, koodataan aineisto ja tehdään tilastolliset analyysit. Tämä tapahtuu osittain jo kysymyksiä suunniteltaessa. Tulosten tulkinta tehdään toisessa vaiheessa. (Alasuutari, 2011, s. 39–40.)

Käyttämämme Webropol-ohjelma kokosi vastauksista koosteen ja taulukoita, jotka helpottivat meitä analysoimaan saamiamme vastauksia. Erilaisten kaavioiden käyttäminen lisää tulosten validiteettia ja läpinäkyvyyttä (Ruusuvuori ym. 2010, s. 25–26). Tällöin lukijan on helpompi hahmottaa tutkittavaa asiaa. Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on luoda mielekäs kokonaisuus, joka tuottaa rikkaan ja perustellun tulkinnan, sekä auttaa tuottamaan ilmiöstä johtopäätöksiä (Puusa, 2020, s. 148). Ennen varsinaisen analyysin tekoa on hyvä tutustua huolella aineistoon sekä järjestellä ja luokitella sitä (Ruusuvuori ym. 2010, s. 10). Tämän jälkeen analyysin seuraavat vaiheet on helpompi toteuttaa.

Toteutimme aineistomme analyysin sisällönanalyysinä, joka ymmärretään väljänä metodisena viitekehyksenä. Tavoitteena on pelkistää aineisto tiiviiseen ja

selkeään muotoon, säilyttäen keskeisen tietoaineksen. (Puusa, 2020, s. 148–149.) Tulkitsimme aineistomme havaintoja luokittelemalla eli teemoittamalla. Tässä analyysin vaiheessa tarkastellaan vastauksista löytyviä yhteneväisiä piirteitä ja muodostetaan niistä teemoja. Teemoista muodostetaan yhdistämällä yläkategorioita ja saadaan tematisoitua aineiston kuvaukset. Jokainen vaihe ja jokainen kategoria auttaa vastaamaan tutkimuskysymyksiin. (Puusa, 2020, s. 152–153.) Ensimmäisenä tarkastelimme vastaajien saamaa tukea jaotteleamalla ne lapsen saamaan tukeen sekä vanhempien ja perheen saamaan tukeen. Luokitelimme vielä nämä vastaukset tukea saaneisiin, ei tukea saaneisiin ja niihin, jotka eivät olleet kaivanneetkaan tukea varhaiskasvatukselta. Kaaviossa (Kaavio 1. Aineiston analyysin vaiheet) olemme kuvanneet meidän opinnäytetyömme analyysin etenemistä vaiheittain.

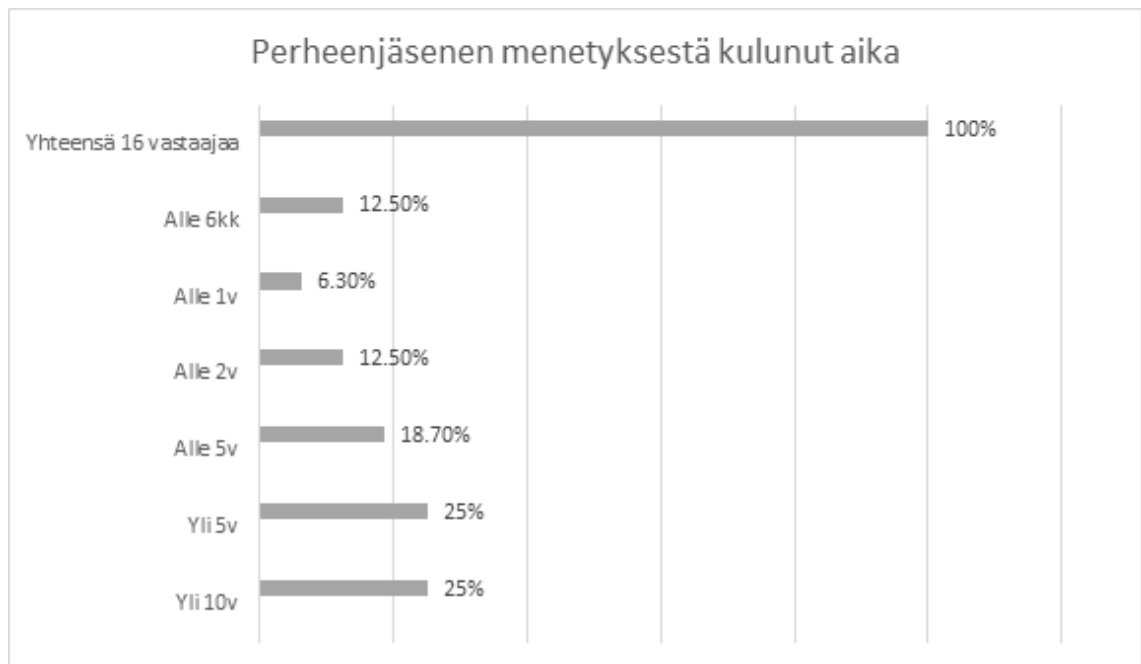
Kaavio 1. Aineiston analyysin vaiheet

Aloitimme teemoittamisen perehtymällä saamiimme vastauksiin ja keräämällä niistä yhteneväisyyksiä. Käytimme hyväksi kyselymme kysymyksiä muodostaessa teemoja ja luokiteltaessa vastauksia. Pelkkä aineiston teemoittaminen ei tarkoita aineiston analyysiä, vaan jokainen vaihe on tärkeä ja käytännössä ne limittyvät yhteen sekä päällekkäin (Ruusu vuori ym. 2010, s. 12). Kaaviot ja taulukot tuovat lukijalle selkeyttä tutkimusasetelmasta. Niiden käyttämisessä tulee kuitenkin huomioida selkeys ja aineistoa kunnioittava tapa. (Ruusu vuori ym. 2010, s. 26.)

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Taulukosta (taulukko 1. Perheenjäsenen menetyksestä kulunut aika) voi havaita, että eniten vastauksia tuli niiltä, joiden menetyksestä on kulunut jo pidempi aika. Kyselymme perusteella emme kuitenkaan voi päätellä, oliko tämä vain sattumaa. Ainoastaan tähän ensimmäiseen kysymykseen: “Kuinka kauan perheenjäsenen kuolemasta on kulunut aikaa?” vastasivat kaikki 16 kyselyyn osallistunutta.

Taulukko 1. Perheenjäsenen menetyksestä kulunut aika.

7.1 Perheenjäsenen menetyksestä kertominen varhaiskasvatuksessa

Suurin osa vastaajista oli kertonut perheenjäsenensä menetyksestä varhaiskasvatukseen. Perusteluita kertomiselle oli muun muassa se, että vanhemmat toivoivat saavansa tukea lapselleen ja perheelleen vaikeassa elämäntilanteessa. Asiasta kerrottiin myös sen tähden, että vastaajat kokivat lapsensa oireilevan muun muassa surullisuudella. Jotkut vastaajista totesivat vain, että heillä ei ollut syytä

olla kertomatta. Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan halunneet kertoa asiasta. Eräs vastaajista kertoi syyksi sen, että asia on yksityinen.

Halusin kertoa asiasta, jotta päivähoitossa voitaisiin tukea lasta, jos vaikka ikävä yllättää päivän aikana.

Vanhemmilla oli pääosin positiivisia kokemuksia tilanteesta, jossa he olivat kertoneet perheenjäsenensä menetyksestä varhaiskasvatukseen. Suurin osa vanhemmista oli tullut kuulluksi ja heidän menetykseensä oli suhtauduttu myötätuntoisesti ja kunnioittavasti. Vastaajista kaksi kokivat, että heitä oli kuunneltu, mutta tilanne oli ohitettu nopeasti eikä siihen enää myöhemmin palattu. Yhden vastaajan kokemus oli, että työntekijöillä ei ollut aikaa kuunnella ja kohdata häntä.

7.2 Varhaiskasvatukselta saatu tuki itselle ja lapselle

Monet vastaajista olivat saaneet tukea, josta olivat hyvin kiitollisia. Vanhemmat olivat tyytyväisiä muun muassa siihen, että hoitoajoissa oli joustettu ja heidän vointiaan oli kysely. Vanhemmilta oli kysytty myös sitä, kuinka heitä voitaisiin auttaa. Osa vanhemmista totesi neutraalisti, että heidän surunsa oli huomioitu. Yksi vastaaja oli kokenut varhaiskasvatuksen toiminnan negatiivisena. Heidän perheensä ei ollut saanut varhaiskasvatukselta tukea, vaan perheen elämään oli puututtu tekemällä heidän tietämättään lastensuojeluilmoitus.

Vastauksista ilmeni, että osa vanhemmista eivät olleet saaneet varhaiskasvatukselta minkäänlaista tukea, mutta eivät olleet kokeneet sitä tarpeelliseksikaan. Heidän mielestään varhaiskasvatuksen tehtävänä oli tukea lasta, ja he saivat itselleen tukea muualta. Vanhempien itseään koskevat toiveet olivat hyvin pieniä. He toivoivat kohtaamiselta myötätuntoa, ystävällisyyttä ja kysymyksen: ”kuinka voit?”.

Sain joustoa hoitoajoissa ja asiasta puhuttiin myös hoitopaikalla. Olen todella kiitollinen siitä tuen määrästä, mitä hoitopaikasta sain kaikilta hoitajilta.

En paljoakaan, tuki enemmän lapselle.

Vanhempien mielestä varhaiskasvatuksen kohtaamisessa huonosti onnistuneita asioita olivat muun muassa asian liian nopea ohittaminen ja empatian vähyyt. Yksi vastaajista koki jääneensä surun kanssa yksin. Myös lastensuojeluilmoituksen teko koettiin vääräksi.

Vanhemmat kertoivat enemmän lapsensa saamista tuesta kuin itselleen saamista tuesta. Vanhemmille oli tärkeää, että heidän lapsensa oli saanut tukea. Varhaiskasvatuksessa lasta oli tuettu antamalla hänelle aikaa, myötätuntoa ja turvallista syliä. Varhaiskasvatuksessa lapsella oli säilynyt tasapainoinen arki. Lapsen kanssa oli keskusteltu, hänen toimintaansa ja mielialojaan oli seurattu ja hänen vointiinsa ja tunteisiinsa reagoitu. Vanhemmille oli tärkeää, että heille kerrottiin siitä, miten suru oli näkynyt lapsen toiminnassa päivän aikana ja miten näitä tilanteita oli käsitelty. Avoin keskustelu oli erittäin tärkeää. Kaksi vastaajista kertoi, että heidän lapsensa päiväkodissa oli käsitelty menetystä aiheeseen liittyvän kirjallisuuden kautta sekä kuollutta läheistä oli muisteltu.

Saimme hyvin tukea. Varhaiskasvatuksen työntekijät ovat avainasemassa, osataanko kohdata sureva perhe.

Itselleni oli tärkeää, että päiväkodista kerrottiin minulle, jos lapsi on näyttänyt siellä surua ja ikävää tai miten hän on asiaa päiväkodissa käsitellyt.

Monen vastaajan mielestä varhaiskasvatuksen tuki oli ollut riittävää. Vanhempien toiveet varhaiskasvatuksen tuesta olivat samoja, joita monet kokivat jo saaneensa. Vanhemmat toivoivat keskustelua, myötätuntoa ja turvallisuuden tunnetta lapselleen. Vanhemmille oli tärkeää, että lasta havainnoitiin ja heille kerrottiin, jos heidän lapsensa oli oireillut jollakin tavalla.

7.3 Perheen toiveiden ja elämäkatsomuksen huomioiminen

Vanhemmat antoivat luvan käsitellä perheenjäsenen kuolemaa varhaiskasvatuksessa, koska kokivat surun suurena ja ahdistavana. Vastaajien mielestä oli hyvä, että kuolemaa ja surua käsiteltiin lapsen kanssa. Surun keskellä vanhempien

omat voimavarat eivät aina riittäneet tukemaan lasta surussaan. Vanhemmat toivoivat, että lapsella olisi mahdollisuus surra ja puhua kuolemasta varhaiskasvatuksessa. Tärkeää vanhemmille kuitenkin oli, että keskustelu käytäisiin lapsen ehdoilla ja lapsen tasoisesti. Keskustelun toivottiin olevan avointa ja totuudenmukaista.

Asioiden käsittely auttaa menemään eteenpäin, joten tietenkin annoin luvan.

Puolet vanhemmista vastasivat, että varhaiskasvatuksessa oli kysytty, mitä perhe ajatteli kuoleman jälkeen tapahtuvan ja millaisilla sanoilla he toivoivat lapsen kanssa keskusteltavan kuolemasta. Kolmasosa vastaajista kertoi, ettei heidän kulttuuristaansa ja katsomustaan huomioitu. Valtaosan mielestä varhaiskasvatus oli kuunnellut vanhempien toiveita ja toiminut niiden mukaisesti. Yksi vastaajista sanoi, että hänellä olisi ollut toiveita, joita ei kuitenkaan kuunneltu tai huomioitu.

7.4 Vanhempien toiveita kohtaamiseen varhaiskasvatuksessa

Vanhemmat toivoivat, että varhaiskasvatuksessa varattaisiin aikaa kuuntelemiseen ja huomioitaisiin perheiden yksilölliset tarpeet ja toiveet. Varhaiskasvatukseen tulisi myös hyväksyä se, jos lapsi tai vanhemmat eivät halua keskustella asiasta. Kohtaamisessa tärkeintä on avoimuus, jossa läsnäololla viestitään myötätuntoa ja empatiaa. Kohtaamisessa tulisi miettiä mitä ja miten asiat sanotaan, ettei vahingossa loukattaisi perhettä. Kuolemaan liittyvien kysymysten esittämistä tulisi myös miettiä, sillä turha uteliaisuus voi tuntua surevasta ikävältä.

Tärkeintä on avoin kohtaaminen, antaa aikaa. Kannattaa kuunnella ja läsnäolollaan viestittää välittämistä ja myötätuntoa. Sanoissa tulee olla tarkka, välillä hyvääänkin tarkoittavat neuvot ja toteamukset voivat tuntua loukkaavilta. Myöskin uteliaisuus/uteleminen asiaa kohtaan voi loukata. Kuuntelu ja perheen tarpeet huomioiminen tärkeintä.

Vanhemmat toivoivat, että asiaa käsiteltäisiin lapsen kanssa avoimesti ja rehellisesti. Keskustelussa tulisi huomioida lapsen ikätaso ja edetä keskustelussa lapsen ehdoilla. Vanhemmat toivoivat, että varhaiskasvatuksessa huomioitaisiin lapsi ja hänen surunsa erilaisissa tilanteissa.

Rehellisesti ja ikätason mukaan. Vastataan siihen mitä lapsi kysyy, ei kerrota enempää.

Vastauksissa toivottiin varhaiskasvattajille lisää tietoutta ja ymmärrystä surusta ja surevan kohtaamisesta. Vanhemmat toivoivat, että kuolemasta puhuttaisiin enemmän ja avoimemmin, jotta sitä ei koettaisi niin pelottavana asiana. Vanhemmilta tuli ajatus, että surutyö voisi kuulua jollakin tavalla varhaiskasvatuksen tavoitteisiin tai varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tämän uskottiin lisäävän varhaiskasvatuksen keinoja, ymmärrystä ja ehkä velvoitettakin tukea surun keskellä olevaa lasta.

Surutyö on vaikea asia. Ihmiset kokevat asioita eri tavalla. Tärkeintä olis panostaa nimenomaan avoimeen keskusteluun aiheesta. Surutyö tulisi jotenkin olla merkitty varhaiskasvatukseen tavoitteena. Jos perheet kohtaavat menetyksen ja vanhemmat sulkeutuvat surussa, mutta varhaiskasvatus tukee lapsen oikeutta puhua ja käsitellä surua.

Enemmän tietoa varhaiskasvatukseen, jos perheessä on jo vaikeaa esim. sairaalassa oloa, sairautta, kuolemaa. Empaattinen ja lämmin osanotto, myötä eläminen ja tukeminen.

Varhaiskasvatuksen hyvinä puolina pidettiin luottamusta varhaiskasvatuksen työntekijöihin, ja siihen että he välittivät lapsesta. Vanhemmat kokivat, että heidän lapsensa ei ollut jäänyt surunsa kanssa yksin. Positiivisina asioina pidettiin myös varhaiskasvatuksessa toteutunutta kuuntelua, ymmärrystä, myötäelämistä, empaattisuutta sekä kiireettömyyttä.

8 TUTKIMUKSEN EETTISET NÄKÖKOHDAT JA LUOTETTAVUUS

Työmme lähtökohtana oli saada perheenjäsenensä menettäneiden vanhempien aitoja kokemuksia ja tuntemuksia kohtaamisesta varhaiskasvatuksen kanssa. Aiheemme oli hyvin henkilökohtainen, arka ja koskettava. Vanhemmat kertoivat omista kokemuksistaan ja siitä, miten heidät oli kohdattu, sekä miten he toivoisivat perheenjäsenen menettäneitä kohdeltavan varhaiskasvatuksessa. Vastaukset ovat henkilökohtaisia kokemuksia ja kokemukset ajoittuvat vastaajien vaikeaan elämäntilanteeseen, jolloin surun tunne on vahva. Vastauksiin ja kokemuksiin vaikuttavat tunteet, eikä niinkään rationaalinen ajattelu.

Tutkimuksessa tulee panostaa teoreettiseen osuuteen ja käsitteisiin. Tämä osuus vaatii tutkijalta perehtymistä ja kriittistä arviointia käyttämäänsä kirjallisuutta kohtaan. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 179.) Kun teoreettinen osuus käsitteineen on määritelty selkeästi, niin se vahvistaa lukijalle tutkijan perehtyneisyyttä aiheeseen. Meille oli tärkeää käsitellä opinnäytetyössämme teoriatietoa laajasti sekä avata siinä esiintyviä käsitteitä sekä pyrimme käyttämään mahdollisimman uusia ja ajankohtaisia lähteitä.

Kyselyn vastauksista ei voi tunnistaa vastaajia suorilla tai epäsuorilla tunnisteilla. Suorat tunnisteet sisältävät tietoja, joista lukija voi suoraan tunnistaa henkilöitä. Epäsuorat tunnisteet ovat sosiaalisia, taloudellisia tai kulttuurisia tietoja vastaajasta, joita yhdistämällä henkilö voidaan tunnistaa. (Ranta & Kuula-Luumi, 2017, s. 418.) Kyselymme painopiste oli vastaajien kokemuksissa, eikä vastaajista kerätyissä taustatiedoissa tai muissa yksityiskohdissa. Tutkimuseettisen toiminnan mukaista on, että vastaaja saa ennakkoon tietoa tutkimuksesta, sen tavoitteista, tulosten vaikutuksesta sekä tutkimuksen käytännön toteutuksesta (Puusa & Julkunen, 2020, s. 198). Tutkimustieteellisen neuvottelukunnan ohjeissa 2019 sanotaan, että Suomessa kaikkia tieteenaloja ohjaa kolme eettistä periaatetta. Yksi niistä on 'Tutkija toteuttaa tutkimuksensa siten, että tutkimuksesta ei aiheudu tutkittavina oleville ihmisille, yhteisöille tai muille tutkimuskohteille merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja.' (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019, s. 7.)

Lähetimme kyselymme mukana saatekirjeen, joka toimi tiedonvälittäjänä. Saatekirje vahvistaa luottamusta tutkimusta ja tutkijaa kohtaan. Luotettavuuden lisäksi tutkimukseen osallistumispäätökseen voi vaikuttaa vastaajan halu kertoa muille kokemuksistaan ja näkemyksistään sekä saada sitä kautta mahdollisuuden vaikuttaa asioihin. (Kuula & Tiitinen, 2011, s. 447). Tämä oli tärkeänä lähtökohtana kyselymme toteuttamiselle. Tutkimuksen eettisissä periaatteissa korostuu osallistujan itsemääräämisoikeus. Se tarkoittaa osallistujan oikeutta päättää osallistuuko hän tutkimukseen, mutta myös oikeutta olla vastaamatta kaikkiin kysymyksiin. Eettiset periaatteet turvaavat hyvät tieteelliset käytännöt. (Ranta & Kuula-Luumi, 2017, s. 414–415.) Kyselyssämme ei ollut yhtään lukittua kysymystä. Vastajat saivat valita mihin kysymyksiin he vastaavat, ja näin ollen kyselyyn pystyi vastaamaan joko osittain tai kokonaan.

Kolme käsitettä kiteyttävät laadullisen tutkimuksen luotettavuutta: uskottavuus, luotettavuus ja eettisyys. Uskottavuudella tarkoitetaan sitä, että raportti on tehty asianmukaisesti ja lukijat pystyvät luottamaan siihen. Raportti kannattaa tarkistaa useampaan kertaan ja pyytää siitä opponointi. Raportin luotettavuus saavutetaan uskottavilla perusteluilla ammattitaidosta ja aineiston analyysistä sekä perustelujen menetelmien ja lähestymistapojen käytöstä. Eettisyydellä tarkoitetaan sitä, että tutkija on toiminut eettisten periaatteiden mukaisesti koko tutkimuksen ajan. Hän on myös pyrkinyt hyvään vaarantamatta tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden turvallisuutta. (Juuti & Puusa, 2020, s. 175.) Kyselyssämme huomioitiin yksityisyyden säilyminen ja vapaaehtoisuus osallistumiseen.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyömme aihe on herättänyt paljon ajatuksia ja oivalluksia. Olemme peilanneet omia menetykokemuksiamme, saamaamme tukea ja kohtaamiskokemuksiamme ammatilliseen rooliimme sekä työn teoreettisiin lähtökohtiin ja tutkimuksen tuloksiin. Työn edetessä olemme saaneet uusia näkökulmia suruun ja

surevan kohtaamiseen. Surusta ja kuolemasta puhuminen ja oman näkemyksen tiedostaminen auttaa meitä jatkossa kohtaamaan myös sureva asiakas.

9.1 Johtopäätökset

Kuolemaa on tutkittu huomattavasti enemmän kuin surua, surukokemusta ja surevan kohtaamista. Työskentelyä aloittaessa käytimme paljon termejä suruprosessi, surunvaiheet ja surutyö. Surukäsitys on kuitenkin muuttunut lähivuosina. Teoreettisiin lähtökohtiin tutustuesssa huomasimme, että nämä termit ovat pitkälti vanhentuneita, sillä ne rajaavat surun ja menetyksen kokemista ja kestoa. On kuitenkin tärkeää ymmärtää nämä käsitteet, sillä uusi teoria pohjautuu ja rakentuu aina vanhaan tietoon.

Tänä päivänä on parempi puhua surusta pitkällä ja lyhyellä aikavälillä. Uusien surukäsitysten myötä suru nähdään henkilökohtaisena ja yksilöllisempänä, sekä surijaa kohtaan armollisempänä kokemuksena. Surua ei tarvitse suorittaa, vaan surija voi keskittyä kuuntelemaan itseään ja toimia juuri niin kuin tuntuu itselleen parhaalta. Suru vie aikaa ja se muuttaa muotoaan, mutta siitä ei tarvitse päästä eroon. On tärkeää muistaa, että jokainen kokee surun eritavoin.

Surun kohdatessa ihmiset tarvitsevat toisten ihmisten lähellä oloa, tukea ja apua. Tukea saadaan usein läheisiltä sukulaisilta ja ystäviltä, mutta sitä voidaan tarvita ja on mahdollista saada myös ammattilaisilta. Varhaiskasvatuksen antama tuki painottuu lapsen arjen turvaamiseen, lapsen huomioimiseen ja hänen tarpeidensa havainnointiin. Vanhemmille on tärkeää, että he tietävät lapsensa olevan turvassa ja hyvässä hoidossa. Oman surun keskellä he voivat kokea syyllisyyttä ja riittämättömyyttä siitä, etteivät pysty tukemaan lastaan tarpeeksi. Kun varhaiskasvatus huolehtii lapsesta, niin sillä aikaa vanhempi voi huolehtia itsestään ja käytännön asioista. Vanhempi pystyy paremmin auttamaan ja tukemaan lastaan, kun hänen omat asiansa ovat hoidossa. Varhaiskasvatuksen työntekijät eivät ole terapeutteja. Perheelle voi kuitenkin olla hyvin merkityksellistä se, miten varhaiskasvatuksessa heidät kohdataan surun keskellä. Tämä kokemus voi olla tukeva ja kannatteleva tai toisaalta haavoittava.

Teoreettisissa käsitteissä sekä meidän kyselyssämme tuli esiin se, kuinka henkilökohtainen ja yksilöllinen kokemus suru on. Surevalle voi olla vaikea löytää sanottavaa, minkä tähden kohtaamista saatetaan vältellä. Toisen surukokemusta ei voi tietää, parantaa tai pienentää. Kohtaamisessa tärkeintä on kuunteleva, kunnioittava ja avoin asenne. Aina ei tarvitse olla sanoja, sillä tukea voi tuoda pieni hetki, katse tai kosketus. Myös kysymykset: “kuinka voit?” ja “kuinka voin auttaa?” voivat olla surevalle merkityksellisiä. Suru vie aikaa, suru ei lopu esimerkiksi hautajaisiin, vaan todellisuudessa surutyö on vasta silloin alussa. On muistettava, että meistä jokainen kohtaa surua elämänsä aikana, kuolema kuuluu osana elämään.

Aikuiselle voi olla vaikeaa surevan lapsen tukemisessa oman epävarmuuden ja avuttomuuden sietäminen. On tärkeää käsitellä omaa suhdettaan kuolemaan, sillä toisen suru voi nostaa pintaan omia menetyksen kokemuksia. Perheille on tärkeää, että heidät kohdataan rohkeasti eikä vältellä kohtaamista tai jätetä heitä surun kanssa yksin. Varhaiskasvatuksen ja perheiden yhteydenpidon tulee olla tiivistä ja avointa, jotta voidaan yhdessä tukea lasta surussaan parhaalla mahdollisella tavalla. (Uittomäki ym., s. 27.)

9.2 Ammatillinen kasvu

Sureva ihminen on hyvin haavoittuvassa tilassa. Varhaiskasvatuksessa sosionomin tehtävänä on edistää hyvää vuorovaikutusta ja luottamuksen syntymistä. He toimivat lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen sekä perheiden hyvinvoinnin tukena. (Arene, 2017, s. 14.) Ammatillaisen tulee huomioiden asiakkaan yksilölliset tarpeet, toiveet ja näkemykset. Sosionomin tulee ymmärtää lapsuuden ainutkertaisuus ja työskentelyn tulee olla lapsilähtöistä. Työssä tulee edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, sekä huomioida lapsen ja perheiden asema ja tarpeet. (Arene, 2017, s. 15–16.)

Perhettä kunnioittava, avoin keskustelu on tärkeää. Molemminpuolinen avoimuus ja luottamus auttavat kommunikoinnissa ja tukemisessa. Vanhemmille kerrotaan,

miten lapsi on voinut ja mitä hänen kanssaan on keskusteltu päivän aikana. Kasvattajien tulee havainnoida lasta ja vastata hänen tarpeisiinsa. Varhaiskasvatuksessa tuetaan ja turvataan lapsen arkea. Tarvittaessa kasvattajien tulisi ohjata ja auttaa perhettä hakeutumaan perhettä tukevien tukitoimien pariin. Vanhemman jaksaminen ja hyvinvointi vaikuttavat suoraan lapseen. On tärkeää, että vanhempi huolehtii myös itsestään ja hakee apua itselleen. Varhaiskasvatus voi tarvittaessa muun muassa joustaa lapsen hoitoajoissa ja näin tukea myös vanhempaa jaksamaan ja voimaan paremmin.

Varhaiskasvatuksessa tulee huomioida perheiden erilaiset kulttuurit ja katsomukset, joilla voi olla suuri merkitys surun kokemiseen ja näyttäytymiseen. Kasvattajien omien uskomusten ja elämänkatsomusten esiin tuomista tulisi välttää. Kasvattajien tulee kunnioittaa perheen näkemystä kuolemasta ja siitä, mitä he uskovat kuoleman jälkeen tapahtuvan.

Saavutimme opinnäytetyön kautta oman ammatillisen kasvun tavoitteemme. Tulevaisuudessa olemme työssämme rohkeampia, avoimempia ja valmiimpia kohtaamaan perheitä, jotka ovat menettäneet läheisensä. Toivottavasti osaamme antaa heille aikaa ja heidän tarvitsemaansa tukea. Meille oli tärkeää opinnäytetyössämme asiakslähtöisyys, johon pyrimme tuomalla esiin asiakkaiden kokemuksia ja näkemyksiä.

9.3 Pohdinta

Varhaiskasvatuksen sosionomin koulutuksessa olisi hyvä käsitellä myös sitä, miten kasvattajat kohtaavat ja tukevat surevaa perhettä ja lasta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa tai varhaiskasvatuslaissa voisi olla maininta siitä, miten varhaiskasvatuksessa voitaisiin huomioida ja tukea perheitä erilaisissa vaikeissa elämäntilanteissa. Tämä tuli esiin kollegoiden haastatteluissa sekä kyselymme vanhempien vastauksissa. Valmistumme varhaiskasvatuksen sosionomeiksi ja halusimme opinnäytetyömme kautta lisätä omaa sekä toivottavasti muidenkin varhaiskasvattajien tietoutta ja ajatuksia aiheesta. Työskentelemme eri elämäntilanteissa olevien ihmisten kanssa ja kohtaamme ihmisiä niin ilossa kuin

surussakin. Onkin tärkeää olla tietoinen surun erilaisista vaikutuksista ja kohtaamisen tärkeydestä.

Rajasimme opinnäytetyöstämme pois eri kulttuurien, elämäkatsomusten sekä uskontojen käsittelyn. Nämä asiat olisivat olleet hyvin mielenkiintoisia, mutta ne olisivat laajentaneet raporttiamme huomattavasti. Päätimme käsitellä aihetta ja käsitteitä hyvin yleispätevällä tavalla. Toivomme, että kasvattajat osaavat huomioida jokaisen surevan yksilönä. Kasvattajan tulee uskaltaa kysyä ja ottaa selvää siitä, mitä juuri tämä ihminen tarvitsee ja ajattelee tilanteestaan. Mielenkiintoisen jatkotutkimuksen voisi tehdä siitä, miten eri kulttuurit, uskonnot ja elämäkatsomukset vaikuttavat surun näkymiseen ja kokemiseen. Tämä näkökulma olisi tärkeä huomioida nykypäivän varhaiskasvatuksessa, jonka tehtävänä on kunnioittaa ja huomioida jokaisen tausta, kulttuuri ja elämäkatsomus.

Taustatietona kysyimme ainoastaan sitä, kuinka kauan aikaa on kulunut perheenjäsenen kuolemasta. Jälkikäteen ajateltuna emme voi tätä tietoa juurikaan hyödyntää, sillä emme sitoneet kysymystä myöhempisiin kysymyksiin. Näin ollen emme voi päätellä kuolemasta kuluneen ajan vaikutusta vastaajan kokemuksiin. Olisi voinut olla mielenkiintoista esimerkiksi verrata onko vastauksien myönteisillä kokemuksilla yhteyttä siihen, että vastaajan läheisen kuolema on ajoittunut tiettyyn ajanjaksoon.

Julkaisimme kyselymme vertaistukiryhmissä, joiden kautta meillä oli mahdollisuus tavoittaa suuri määrä ihmisiä. Vastaajien määrää rajasi kuitenkin se, että kysely oli suunnattu vain niille perheille, joiden lapsi oli varhaiskasvatuksessa perheenjäsenen menetyksen aikaan. Emme myöskään olleet rajanneet käsitettä "perheenjäsen" tarkemmin, joten tämäkin saattoi jättää vastaajille tulkinnan varaa ja vaikuttaa kyselyyn osallistumiseen. On myös huomioitava se, että perheenjäsenen kuolema on voinut tapahtua lähiaikoina, jolloin vanhempi ei välttämättä pysty vielä käsittelemään ja vastaamaan tämänlaiseen kyselyyn. Kun menetyksestä on kulunut pidempi aika, voi vastaaminenkin olla helpompaa.

Kyselymme ajoittui kesälomien aikaan. Tämä saattaa vaikuttaa kyselyyn osallistumiseen joko lisäämällä tai vähentämällä osallistumista. Pohdimme myös sitä,

kuinka kauan kyselyn olisi hyvä olla auki. Avasimme kyselyn lyhyemmäksi ajaksi, kuin mitä olimme alun perin suunnitelleet. Saimme tässä ajassa vastauksia vähän, joten pidensimme aikaa ja jaoimme kyselyn myös omilla Facebook-sivuillemme. Olisimme toivoneet enemmän vastauksia kyselyymme. Kyselyyn osallistuneet kuitenkin kertoivat monisanaisesti kokemuksistaan ja toiveistaan.

Tämä opinnäytetyömme on pieni kooste aiheesta, josta löytyisi vielä paljon tutkittavaa. Jatkotutkimuksia voisi tehdä esimerkiksi siitä, miten surua ja kuolemaa voisi käsitellä lapsiryhmässä tai minkälaista koulutusta kasvattajat aiheesta kaipaisivat. Mielenkiintoista olisi myös tutustua eri kuntien varhaiskasvatussuunnitelmien sisältöihin liittyen aiheeseen sekä vertailla niitä keskenään. Kiinnostavana jatkotutkimusaiheena voisi olla muun muassa se, mitkä asiat vaikuttivat vastaajien kokemuksiin. Koska jokainen kokee surun eri tavoin, myös erilaiset taustatekijät voivat vaikuttaa surun kokemiseen ja tuntemiseen.

LÄHTEET

- Aaltio, I. & Puusa, A. (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 177–188). Gaudeamus Oy.
- Alastalo, M. & Åkerman, M. (2010). Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa J. Ruusuvoori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 372–392). Vastapaino.
- Alasuutari, P. (2010). *Laadullinen tutkimus 2.0*. (4. uud. p.). Vastapaino.
- Arene. (2017). *Sosionomi tuottaa hyvinvointia läpi elämänkaaren. Ammattikorkeakoulutus sosiaalialan muutoksen edistäjänä*.
http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene_sosionomiselvitys_pitka_raportti_fin.pdf?t=1526901428
- Erkko, T. & Ohraluoma, K. (2007). *Suru puserossa, lasten ja nuorten tukeminen läheisen itsemurhan jälkeen*. Vertaistukitoiminnan kehittämisprojekti VERTTI, Surunauha –Itsemurhan tehneiden läheiset ry.
- Gijzen, S., L’Hoir, M., Boere-Boonekamp, M. & Need, A. (2016). *How do parents experience support after the death of their child?*. BMC Pediatrics. <https://www-proquest-com.anna.diak.fi/docview/1854821307?accountid=27043>
- Hiltunen, H-R., & Tiainen, A-R. (2017). Hoitohenkilökunta lapsen ja nuoren surun tukijana. Teoksessa A-R Tiainen, & T. Ruokonen (toim.), *Näkökulmia lasten ja nuorten hoitotyön erityiskysymyksiin* (s. 49–62). Karelia-ammattikorkeakoulun julkaisu B:52.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-275-249-9>
- Hyvärinen, M. (2017). Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvoori (toim.). *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 11–45). Vastapaino.
- Hämäläinen, K., Kanerva, A., Kuhanen, C., Shubert, C., & Seuri, T. (2017). *Mielenterveyshoitotyö*. Sanoma Pro Oy.

- Itkonen, J. (2017). Lapsen menettäminen ja suru. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*. 133(22), 2110-5. <https://www.duodecim-lehti.fi/duo14018>
- Itkonen, J. (2020). Surua on tutkittu jo vuosisatojen ajan. Teoksessa T. Lahti (toim.), *Suru* (s. 9–17). Duodecim.
- Juuti, P. & Puusa, A. (2020). Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 175). Gaudeamus Oy.
- Juuti, P. & Puusa, A. (2020). Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 59–60). Gaudeamus Oy.
- Kuula, A. & Tiitinen, S. (2011). Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.). *Haastattelun analyysi* (s. 446–459). Vastapaino.
- Kärkkäinen, K. (2020). Lapsen suru. Teoksessa T. Lahti (toim.), *Suru* (s. 90–97). Duodecim.
- L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Lajunen, K., Andell, M. & Ylenius-Lehtonen, M. (2019). *Tunne- ja turvataitoja lapsille*. (2. korj. p.). Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. PunaMusta Oy.
- Leinonen, M., Otonkorpi-Lehtoranta, K. & Heiskanen, T. (2017). Kyselyhaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.). *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 87–110). Vastapaino.
- Luomanen, J. & Nikander, P. (2017). Haavoittuvat haastateltavat. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.). *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 287–296). Vastapaino.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (4.11. 2019). *Lapsi ja läheisen kuolema*. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/lapsi-ja-laheisen-kuolema/>
- Manninen, S., Kaunonen, M., & Aho, A. L. (2017). Vanhempien parisuhteeseensa toivoma tuki lapsen kuoleman jälkeen. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 54, 121–133.
- Mattila, K-P. (2011). *Lapsen vahvistava kohtaaminen*. PS- kustannus.

- McDonald, A. (2018). *Jukka Hukka ja iso Hukka, menetyksestä ja surusta selviäminen*. PS- Kustannus.
- Mieli. (i.a.) Vaikea elämäntilanne, suru on osa elämää, traumaattinen suru. Saatavilla 8.9.2021 <https://mieli.fi/vaikea-elamantilanne/suru-on-osa-elamaa/traumaattinen-suru/>
- Nyström, E. (i.a.). *Tassun toimintakortit*. PS-kustannus.
- Opetushallitus. (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatus-suunnitelman_perusteet.pdf
- Pojjula, S. (2002). *Surutyö*. Kirjapaja.
- Pojjula, S. (2016). *Lapsi ja Kriisi, Selviytymisen tukena*. Kirjapaja.
- Pulkkinen, M. (2016). *Salattu, suoritettu ja sanaton suru, läheisen menettäminen kokonaisvaltaisena kokemuksena*. Unigrafia.
- Pulkkinen, M. (2017). *Surun sylissä, suomalaisten kokemuksia menetyksestä*. Kustantamo S&S.
- Puusa, A. & Julkunen, S. (2020). Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 189–201). Gaudeamus Oy.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 75–85). Gaudeamus Oy.
- Puusa, A. (2020). Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 103–117). Gaudeamus Oy.
- Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analyysiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 145–156). Gaudeamus Oy.
- Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. (2017). Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 413–426). Vastapaino.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 9–36). Vastapaino.

- Surevan kohtaaminen. (i.a.). *Välineitä kohtaamiseen: surevan kohtaaminen*. Saatavilla 10.4.2021 <https://www.surevankohtaaminen.fi/surevan-kohtaaminen/>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. kustannusosakeyhtiö Tammi. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789520400118>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa, Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019 (2. uud. p.). https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Uittomäki, S., Mynttinen, S., & Laimio, A. (2011). *Miten tukea lasta, kun läheinen on kuollut? Opas läheisille sekä lasten ja nuorten kanssa työskenteleville*. <https://www.nuoretlesket.fi/wp-content/uploads/2010/06/opaskirjanetti.pdf>
- Vehkalahti, K. (2019). *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/305021/Kyselytutkimuksen-mittarit-ja-menetelmat-2019-Vehkalahti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Webropol. (i.a.). *Kysely- ja raportointityökalu*. <https://webropol.fi/kysely-ja-raportointityokalu/luo-kyselyita/>
- Wender, E. (2012). *Supporting the family after the death of a child*. American academy of pediatrics. <https://pediatrics.aappublications.org/content/pediatrics/130/6/1164.full.pdf>

LIITE 1. Kyselylomake

Läheisensä menettäneiden vanhempien kokemuksia varhaiskasvatuksen kohtaamisesta ja tuesta.

1. Kuinka kauan perheenjäsenenne kuolemasta on kulunut aikaa?
  - Alle 6kk
  - Alle vuosi
  - Alle 2 vuotta
  - Alle 5 vuotta
  - Yli 5 vuotta
  - Yli 10 vuotta

2. Mitkä syyt vaikuttivat siihen, että kerroit tai et kertonut perheenjäsenen kuolemasta lapsesi varhaiskasvatuspaikassa?

3. Jos kerroit perheenjäsenen kuolemasta lapsen varhaiskasvatuspaikassa, niin miten koit tämän tilanteen?
  - Minua kuunneltiin ja menetykseen suhtauduttiin myötätuntoisesti ja kunnioittavasti.
  - Minua kuunneltiin, mutta asia ohitettiin hyvin nopeasti, eikä siihen enää palattu.
  - En osaa sanoa.
  - Minua kuunneltiin, mutta työntekijän kommentit asiasta tuntuivat ikäviltä, vaikka tiedän hänen tarkoittaneen hyvää.
  - Koin, ettei työntekijöillä ollut aikaa kuunnella ja kohdata minua perheemme surussa.

4. Minkälaista tukea sait itsellesi varhaiskasvatukselta perheenjäsenen menettämiseen liittyen?

5. Minkälaista tukea olisit toivonut itsellesi perheenjäsenen menettämiseen liittyen?

6. Minkälaista tukea sait lapsellesi varhaiskasvatukselta perheenjäsenen menettämiseen liittyen?

7. Minkälaista tukea olisit toivonut lapsellesi varhaiskasvatukselta perheenjäsenen menettämiseen liittyen?

8. Mitkä asiat vaikuttivat siihen, että annoit tai et antanut lupaa käsitellä perheenjäsenen kuolemaa lapsen kanssa varhaiskasvatuksessa?

9. Minkälaisia toivomuksia sinulla oli siitä, miten perheenjäsenen kuolemaa käsitellään lapsen kanssa varhaiskasvatuksessa?

10. Kysyttiin perheenne näkemystä siitä, millä sanoilla lapsen kanssa kuolemasta puhutaan tai mitä perheessänne ajatellaan kuoleman jälkeen tapahtuvan?

- Kyllä kysyttiin
- Ei kysytty
- En osaa sanoa

11. Huomioitiinko varhaiskasvatuksessa sinun esittämiä toiveita?

- Toiveita kysyttiin ja kuunneltiin, ja myös toimittiin niiden toiveiden mukaan.
- Toiveita kuunneltiin, mutta koin ettei niitä juurikaan huomioitu toiminnassa.
- Toiveita kysyttiin, mutta ei minulla ollut mitään erityisiä toiveita.
- Minulla olisi ollut toiveita, mutta koin ettei niitä kuunneltu ja huomioitu.
- En osaa sanoa

12. Huomioitiinko perheenne kulttuuritausta ja katsomus, miten se näkyi?

13. Mitä pidät tärkeimpinä asioina huomioida, kun varhaiskasvatuksen ammattilainen kohtaa työssään perheenjäsenen menettäneen perheen?

14. Mikä varhaiskasvatuksen kohtaamisessa ja tuessa ei onnistunut?

15. Mikä varhaiskasvatuksen kohtaamisessa ja tuessa oli hyvää?

16. Onko vielä jotain aiheeseen liittyvää, josta haluaisit meille kertoa?

LIITE 2. Saatekirje vertaisryhmien ylläpitäjille

Olemme varhaiskasvatuksen sosionomi opiskelijoita Diakonia-ammattikorkeakoulusta, Helsingin kampukselta ja opiskelumme ovat opinnäytetyönteko vaiheessa. Opinnäytetyömme aiheena on: perheenjäsenen menettäneen perheen ja lapsen kohtaaminen ja tukeminen varhaiskasvatuksessa vanhemman näkökulmasta. Olemme suunnitelleet Webropol-kyselyn tästä aiheesta vanhemmille. Toivoisimmekin vastauksia kyselyyn vanhemmilta, joilla on ollut varhaiskasvatuksessa oleva lapsi perheenjäsenen kuoleman aikaan. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu anonyymisti ja on täysin vapaaehtoista. Teoria- ja tutkimuskirjallisuuden sekä kyselyn vastausten perusteella kirjoitamme opinnäytetyömme. Työmme käsittelee sitä, millaista tukea ja kohtaamista surun kohdanneet perheet haluavat, jotta tuki varhaiskasvatuksen puolelta olisi mahdollisimman tukevaa. Olisimme kiitollisia, jos voisimme jakaa tämän kyselymme tässä Facebook-ryhmässä. Jos teillä herää kysymyksiä meille, niin vastaamme niihin mielellämme.

Tässä nettilinkki kyselyymme:

<https://link.webpolsurveys.com/S/C91F9F3CD82D1798>

LIITE 3 Saatekirje vastaajille

Olisimme todella kiitollisia, jos saisimme kyselyymme kokemuksia siitä, miten varhaiskasvatus on kohdannut perheet surun keskellä.

Olemme varhaiskasvatuksen sosionomi opiskelijoita Diakonia-ammattikorkeakoulusta, Helsingin kampukselta ja opiskelumme ovat opinnäytetyönteko vaiheessa. Opinnäytetyömme aiheena on: perheenjäsenen menettäneen perheen ja lapsen kohtaaminen ja tukeminen varhaiskasvatuksessa vanhemman näkökulmasta. Olemme suunnitelleet Webropol-kyselyn tästä aiheesta vanhemmille. Toivoisimmekin vastauksia kyselyyn vanhemmilta, joilla on ollut varhaiskasvatuksessa oleva lapsi perheenjäsenen kuoleman aikaan. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu anonyymisti ja on täysin vapaaehtoista. Teoria- ja tutkimuskirjallisuuden sekä kyselyn vastausten perusteella kirjoitamme opinnäytetyömme. Työmme käsittelee sitä, millaista tukea ja kohtaamista surun kohdanneet perheet haluavat, jotta tuki varhaiskasvatuksen puolelta olisi mahdollisimman tukevaa. Olemme todella kiitollisia, jos saamme vastauksia kyselyymme. Kyselyyn voi vastata 4.8.2021 asti.

Tässä linkki Webropol-kyselyymme:

<https://link.webpolsurveys.com/S/EB5DCA8966744F96>